

**ΙΣΤΟΡΙΑ
ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ
ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ**

**για τη Γ' τάξη
του Γενικού Λυκείου**

**ΒΙΒΛΙΟ ΜΑΘΗΤΗ
ΤΟΜΟΣ 6ος**

— ΣΤΟΙΧΕΙΑ ΑΡΧΙΚΗΣ ΕΚΔΟΣΗΣ —

Συγγραφείς:

Γκίβαλος Μενέλαος

**Λέκτορας Πολιτικής Επιστήμης,
Πανεπιστήμιο Αθηνών**

Γρηγοροπούλου Βασιλική

**Διδάκτωρ Φιλοσοφίας – Καθηγή-
τρια Π.Σ.Π.Α. – Διδάσκουσα στο
Πανεπιστήμιο Αθηνών**

Κοτρόγιαννος Δημήτρης

**Επίκουρος Καθηγητής Πολιτικής
και Κοινωνικής Φιλοσοφίας,
Πανεπιστήμιο Κρήτης**

Μανιάτης Γιώργος

**Επίκουρος Καθηγητής Κοινωνικής
και Πολιτικής Φιλοσοφίας, Πανε-
πιστήμιο Αθηνών**

Επιστημονική επιμέλεια

Κοτρόγιαννος Δημήτρης

**Εποπτεία στο πλαίσιο του
Παιδαγωγικού Ινστιτούτου
Πετρόπουλος Νικόλαος, Σύμβου-
λος Κοινωνιολογίας**

**Μέλη της Επιτροπής Κρίσης:
Οικονόμου Θεόδωρος,
Επίκουρος Καθηγητής Κοινωνιο-
λογίας, Αριστοτέλειο Πανεπιστή-
μιο Θεσσαλονίκης**

**Κονιόρδος Μιχάλης,
Καθηγητής Οικονομικής Επιστή-
μης ΤΕΙ, Ηπείρου**

**Μαυρίδης Ηρακλής,
Κοινωνιολόγος – Επιστημολόγος,
Επιστημονικός Συνεργάτης στο
Πάντειο Πανεπιστήμιο.**

**Πετροπούλου Χριστίνα,
Φιλολόγος – Κοινωνική Ανθρω-
πολόγος, Καθηγήτρια Δευτερο-
βάθμιας Εκπαίδευσης**

**Ψύλλα Μαριάννα,
Πολιτικός Επιστήμονας,
Λέκτορας, Πάντειο Πανεπιστήμιο**

ΣΤΟΙΧΕΙΑ ΕΠΑΝΕΚΔΟΣΗΣ

Η επανέκδοση του παρόντος βιβλίου πραγματοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Τεχνολογίας Υπολογιστών & Εκδόσεων «Διόφαντος» μέσω ψηφιακής μακέτας, η οποία δημιουργήθηκε με χρηματοδότηση από το ΕΣΠΑ / ΕΠ «Εκπαίδευση & Διά Βίου Μάθηση» / Πράξη «ΣΤΗΡΙΖΩ».

Ευρωπαϊκή Ένωση
Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο

ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΙΑΚΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ
ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ ΚΑΙ ΔΙΑ ΒΙΟΥ ΜΑΘΗΣΗ
επένδυση στην κοινωνία της γνώσης

ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΠΑΙΔΕΙΑΣ & ΘΡΗΣΚΕΥΜΑΤΩΝ, ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΥ & ΑΘΛΗΤΙΣΜΟΥ
ΕΙΔΙΚΗ ΥΠΗΡΕΣΙΑ ΔΙΑΧΕΙΡΙΣΗΣ

Με τη συγχρηματοδότηση της Ελλάδας και της Ευρωπαϊκής Ένωσης

ΕΥΡΩΠΑΪΚΟ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟ ΤΑΜΕΙΟ

Οι διορθώσεις πραγματοποιήθηκαν κατόπιν έγκρισης του Δ.Σ. του Ινστιτούτου Εκπαιδευτικής Πολιτικής

Η αξιολόγηση, η κρίση των προσαρμογών και η επιστημονική επιμέλεια του προσαρμοσμένου βιβλίου πραγματοποιείται από τη Μονάδα Ειδικής Αγωγής του Ινστιτούτου Εκπαιδευτικής Πολιτικής.

Η προσαρμογή του βιβλίου για μαθητές με μειωμένη όραση από το ΙΤΥΕ – ΔΙΟΦΑΝΤΟΣ πραγματοποιείται με βάση τις προδιαγραφές που έχουν αναπτυχθεί από ειδικούς εμπειρογνώμονες για το ΙΕΠ.

**ΠΡΟΣΑΡΜΟΓΗ ΤΟΥ ΒΙΒΛΙΟΥ
ΓΙΑ ΜΑΘΗΤΕΣ
ΜΕ ΜΕΙΩΜΕΝΗ ΟΡΑΣΗ**

ΙΤΥΕ - ΔΙΟΦΑΝΤΟΣ

**ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΠΑΙΔΕΙΑΣ, ΕΡΕΥΝΑΣ
ΚΑΙ ΘΡΗΣΚΕΥΜΑΤΩΝ**

**ΙΝΣΤΙΤΟΥΤΟ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΗΣ
ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ**

**Η συγγραφή και η επιστημονική
επιμέλεια του βιβλίου
πραγματοποιήθηκε υπό την αιγίδα
του Παιδαγωγικού Ινστιτούτου**

**ΙΣΤΟΡΙΑ
ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ
ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ**

**για τη Γ' τάξη
του Γενικού Λυκείου**

ΒΙΒΛΙΟ ΜΑΘΗΤΗ

ΤΟΜΟΣ 6ος

**ΙΝΣΤΙΤΟΥΤΟ ΤΕΧΝΟΛΟΓΙΑΣ
ΥΠΟΛΟΓΙΣΤΩΝ ΚΑΙ ΕΚΔΟΣΕΩΝ
«ΔΙΟΦΑΝΤΟΣ»**

5.3. ΤΕΧΝΟΛΟΓΙΑ ΚΑΙ ΚΟΙΝΩΝΙΑ

5.3.1. Περιβάλλον

Τα προβλήματα του περιβάλλοντος και οι κρίσιμες επιπτώσεις των προβλημάτων αυτών στη ζωή των σύγχρονων κοινωνιών αναδεικνύονται σε θέματα άμεσης προτεραιότητας, ιδιαίτερα τις τελευταίες δεκαετίες του 20ού αιώνα.

Ο άνθρωπος συνειδητοποιεί την ανάγκη προστασίας του φυσικού του περιβάλλοντος εδώ και χιλιάδες χρόνια. Ο Πλάτωνας στον Κριτία αναφέρεται στα φαινόμενα που έπληξαν την Αττική εξαιτίας της καταστροφής των δασών από τον άνθρωπο και της απογύμνωσης των βουνών από τα χώματα («απομεινάρι της Τοτινής Γης»).

Κατά τον 19ο αιώνα, η προστασία του περιβάλλοντος συνδέεται με αισθητικά και ηθικά κριτήρια, που αφορούν το δικαίωμα επιβίωσης όλων των φυσικών ειδών και οργανισμών. Η αντίληψη αυτή εκφράζεται μέσα από το κίνημα του Ρομαντισμού, που επιδιώκει την ενότητα και τη συμφιλίωση του ανθρώπου με τη φύση.

Μετά το 1960 η ανάγκη προστασίας του περιβάλλοντος εδραιώνεται σε ευρύτερα επιστημονικά, κοινωνικοοικονομικά και πολιτικά κριτήρια. Από τη μια πλευρά, αφορά την ορθολογική διαχείριση των φυσικών και ενεργειακών πόρων, συνδέεται όμως ταυτόχρονα με μια κοινωνική αντίληψη για την ανάγκη προστασίας και σεβασμού του περιβάλλοντος

ως απaráβατου όρου για τη μακρόχρονη επιβίωση του ανθρώπου στον πλανήτη Γη.

Η ίδια η έννοια του περιβάλλοντος μεταβάλλεται ιστορικά. Η «αντιπαλότητα» μεταξύ κοινωνίας και φύσης ξεκινά από τις πρωτόγονες κοινωνίες και κορυφώνεται στις βιομηχανικές κοινωνίες, που καθορίζουν ως στόχο την κυριαρχία πάνω στη φύση. Όμως τα προβλήματα του περιβάλλοντος αποβαίνουν σήμερα καίρια για τις σύγχρονες κοινωνίες. Αποτελούν δηλαδή κοινωνικά προβλήματα που αντιμετωπίζονται και από την πλευρά των κοινωνικών επιστημών.

α) Σήμερα η έννοια του περιβάλλοντος διευρύνεται και περιλαμβάνει:

- το φυσικό περιβάλλον,
- το δομημένο περιβάλλον, που αφορά το οικιστικό περιβάλλον στις πόλεις και στους οικισμούς,
- το ανθρώπινο περιβάλλον, που συνδέεται με την έννοια της ποιότητας της ζωής.

Αυτή η σύνθετη έννοια της προστασίας του περιβάλλοντος, που περιλαμβάνει ένα πλήθος οικονομικών και κοινωνικών δραστηριοτήτων και στόχων, συνδέει άμεσα την έννοια της ανάπτυξης με την έννοια της περιβαλλοντικής προστασίας.

Τη σχέση αυτή περιγράφει ο όρος της «βιώσιμης» ή «διαρκούς» ή «αιεφόρου» ανάπτυξης, σύμφωνα με τον οποίο η κατεύθυνση των επενδύσεων και ο προσανατολισμός των τεχνολογικών εξελίξεων συνδέεται άμεσα με την προστασία του περιβάλλοντος, αλλά και τη διαφύλαξη και την ανανέωση των φυσικών πόρων.

Με βάση τις αρχές αυτές, η στρατηγική της βιώσιμης ανάπτυξης καθορίζεται ως συνδυασμός τριών επιμέρους στόχων:

- την επιτυχία των καθαρά οικονομικών στόχων της ανάπτυξης (efficiency),
- την προώθηση της κοινωνικής ισότητας και της δικαιοσύνης στην καθημερινή ζωή των πολιτών (equity),
- τη διασφάλιση της προστασίας του περιβάλλοντος (conservation).

Είναι φανερό ότι η προώθηση των στόχων αυτών απαιτεί πολύπλευρη αντιμετώπιση, στην οποία κυρίαρχο ρόλο παίζουν οι Κοινωνικές Επιστήμες όπως η Κοινωνιολογία, η Οικονομία, η Πολιτική Επιστήμη, η Κοινωνική Ανθρωπολογία. Κοινωνία, οικονομία, πολιτική και φύση αποτελούν σήμερα ένα ενιαίο

και πολυσύνθετο αντικείμενο επιστημονικής έρευνας και μόνο μέσα από τη σφαιρική αυτή προσέγγιση είναι δυνατό να προκύψουν ολοκληρωμένες πολιτικές για το περιβάλλον.

β) Οι πολιτικές περιβάλλοντος που εφαρμόστηκαν μέχρι τα τέλη της δεκαετίας του '80 αντιμετώπισαν τα άμεσα προβλήματα της ρύπανσης μέσω της χρήσης της τεχνολογίας και της επιβολής νομοθετικών ρυθμίσεων (για παράδειγμα, όρια εκπομπής ρύπων).

Όμως η ανεπάρκεια παρόμοιων παρεμβάσεων οδήγησε στην αναγνώριση της ανάγκης να υπάρχει μακροπρόθεσμος σχεδιασμός και υπερεθνική αντιμετώπιση των προβλημάτων.

Φαινόμενα όπως το νέφος, το φαινόμενο του θερμοκηπίου, η διαχείριση των υδάτινων πόρων δεν μπορούν πλέον να αντιμετωπιστούν από εθνικές πολιτικές. Αντίθετα, απαιτούνται συλλογικές και συντονισμένες προσπάθειες σε υπερ-εθνικό επίπεδο και επιβάλλεται ο ενεργός ρόλος των διεθνών οργανισμών. Πάντως οι δύο παγκόσμιες διασκέψεις για το περιβάλλον (Ρίο ντε Τζανέιρο το 1992 και Κιότο το 1996) δεν μπόρεσαν να αποφασίσουν και να εφαρμόσουν συγκεκριμένα και αποτελεσματικά μέτρα, εξαιτίας των αντιδράσεων που εκδηλώθηκαν από τα οικονομικά συμφέροντα στις ΗΠΑ και στις αναπτυσσόμενες βιομηχανικές χώρες.

γ) Αυτή ακριβώς η αποσύνδεση

του περιβάλλοντος από το σύνθετο κοινωνικό του χαρακτήρα και η επικράτηση μιας μονομερούς οικονομικής αντίληψης που εμπορευματοποιεί το περιβάλλον χάριν του κέρδους έχει οδηγήσει σε μια σειρά καταστρεπτικών αποτελεσμάτων για το περιβάλλον και για τις ίδιες τις ισορροπίες του πλανήτη.

Η καταστροφή του όζοντος στους γήινους πόλους, η υπερεκμετάλλευση και η καταστροφή των δασών, η μόλυνση των θαλασσών και η εξάντληση του ενιάλιου πλούτου τους, η αλόγιστη χρήση φυτοφαρμάκων και χημικών, που εισάγονται τελικά στους ζωικούς οργανισμούς, αποτελούν τεράστιους κινδύνους που προσλαμβάνουν πλανητικές διαστάσεις. Αυτή ακριβώς η πορεία

**καταστροφής των πλανητικών
ισορροπιών είναι πολύ δύσκολο,
αν όχι αδύνατο, να αναστραφεί.**

**Η συνειδητοποίηση των κινδύ-
νων αυτών έχει προκαλέσει την
ενεργοποίηση κοινωνικών κινημά-
των που αγωνίζονται για την προ-
στασία του περιβάλλοντος και απο-
καλούνται «οικολογικά κινήματα».
Πολλές φορές μάλιστα τα κινήματα
αυτά αποκτούν πολιτικό χαρακτή-
ρα και ζητούν να προωθήσουν τους
στόχους τους μέσα από κοινοβου-
λευτικές διαδικασίες.**

**δ) Η Ελλάδα θεωρείται προνομι-
ούχος ως προς τα χαρακτηριστικά
του φυσικού της περιβάλλοντος.**

**Ο πλούτος και η ποικιλία της
χλωρίδας και της πανίδας της οφεί-
λεται στην πλεονεκτική γεωγραφική**

της θέση στα όρια τριών φυσικών γεωγραφικών ζωνών μεταξύ Ευρώπης, Αφρικής και Ασίας, καθώς και στην πολυδιάσπαση του γεωγραφικού της χώρου (κοιλιάδες, βουνά, νησιά). Οι ιδιαιτερότητες αυτές επιβάλλουν μια διευρυμένη πολιτική προστασίας, στην οποία πρέπει να συνυπολογιστεί η προστασία της πολιτιστικής μας κληρονομιάς.

Τα κυριότερα προβλήματα περιβάλλοντος που αντιμετωπίζει η χώρα μας είναι τα ακόλουθα:

- η ατμοσφαιρική ρύπανση αλλά και οι επιπτώσεις από την άναρχη οικιστική ανάπτυξη που αντιμετωπίζει η Αθήνα, αλλά και άλλες μεγάλες πόλεις,
- η έλλειψη ορθής διαχείρισης των υδάτινων πόρων εξαιτίας

και της εξάρτησης των υδάτων των ποταμών της Βόρειας Ελλάδας από τις άλλες βαλκανικές χώρες, αλλά και εξαιτίας προβλημάτων ρύπανσης και έλλειψης βροχοπτώσεων στη Νότια Ελλάδα,

- η ρύπανση της θάλασσας με απόβλητα που προέρχονται από βιομηχανικές μονάδες, οικισμούς, τουριστικές εγκαταστάσεις,**
- η ρύπανση του εδάφους από φυτοφάρμακα και λιπάσματα στον αγροτικό χώρο,**
- η απώλεια δασικών εκτάσεων λόγω πυρκαγιών, που έχει άμεση συνέπεια τη διάβρωση του εδάφους, τις καταστροφικές πλημμύρες (Αττική), κτλ.,**

- οι κίνδυνοι καταστροφών που προκύπτουν τόσο για μοναδικού κάλλους και σπανιότητας οικοσυστήματα της χώρας μας, όσο και για τα μνημεία της πολιτιστικής μας κληρονομιάς (μάρμαρα Παρθενώνα).

Στη χώρα μας έχει υιοθετηθεί το πρότυπο της βιώσιμης–αιιφόρου ανάπτυξης στο πλαίσιο μιας εθνικής πολιτικής περιβάλλοντος. Αυτό το πρότυπο προβλέπει τον έλεγχο στη δόμηση, την προστασία των οικοσυστημάτων και των βιοτόπων, την αντιμετώπιση της ρύπανσης και των θορύβων στις μεγάλες πόλεις, την αναδάσωση των καμένων εκτάσεων, κτλ.

Όμως υπάρχουν σοβαρά προβλήματα εναρμόνισης των επιμέρους

πολιτικών με τις προτεραιότητες της περιβαλλοντικής προστασίας, αλλά και προβλήματα συντονισμού μεταξύ κεντρικών και περιφερειακών φορέων για την εφαρμογή των πολιτικών προστασίας του περιβάλλοντος. Γενικότερα παρατηρείται υστέρηση και σε οργανωτικό και σε χρηματοδοτικό επίπεδο απέναντι στις ανάγκες, που συνεχώς διευρύνονται. Πάντως το θέμα της προστασίας του περιβάλλοντος είναι ένα από τα κύρια εθνικά προβλήματα που θα πρέπει να αντιμετωπίσει αποτελεσματικά η χώρα μας στις αρχές του 21ου αιώνα.

Η χειραφετητική οικοπολιτική θεωρία διευρύνει την προβληματική σε τρία αλληλένδετα επίπεδα: τις ανθρώπινες ανάγκες, την τεχνολογία και την εικόνα του εαυτού. Στο πολιτικό επίπεδο, οι θεωρητικοί της χειραφέτησης έχουν πάρει στα σοβαρά τις αιτιάσεις του οικολογικού κινήματος και έχουν ξεκινήσει μια κριτική ανάλυση της δόμησης των ανθρώπινων αναγκών και της «καταλληλότητας» πολλών μοντέρνων τεχνολογιών. Δε θεωρείται πλέον αρκετό να αμφισβητούμε, ας πούμε, τη θέση ενός σταθμού πυρηνικής ενέργειας, ενός αυτοκινητόδρομου ή μιας χημικής βιομηχανίας, ή να

επιμένουμε απλώς στη βελτίωση του εξοπλισμού ασφαλείας ή στην εγκατάσταση φίλτρων για τη ρύπανση. Αντίθετα, αυτή η τρίτη φάση της οικοπολιτικής ανάλυσης απαιτεί να στρέψουμε την προσοχή μας στα πιο θεμελιακά ερωτήματα: σε ποιο βαθμό χρειαζόμαστε πραγματικά αυτού του είδους τις ενεργειακές πηγές αυτά τα μέσα μεταφοράς, αυτές τις βιομηχανίες και τεχνολογίες κ.ο.κ.; Μήπως δεν είναι σίγουρο ότι περισσότεροι από μας (άνθρωποι και μη άνθρωποι) μπορούμε να ζήσουμε πλουσιότερες και πληρέστερες ζωές αν οι άνθρωποι μπορέσουν να γίνουν λιγότερο εξαρτημένοι

από αυτό το είδος της τεχνολογικής υποδομής και από τα εμπορεύματα και τα αγαθά που προσφέρει;: Όπως έχει παρατηρήσει ο Κορνήλιος Καστοριάδης, αν και το κίνημα της εργατικής τάξης έχει κατά κύριο λόγο προσεγγίσει το πρόβλημα της εξουσίας (και από δω απορρέει και το ενδιαφέρον του για ζητήματα συμμετοχής και διανομής), το οικολογικό κίνημα αμφισβητεί τώρα την οργάνωση και τη δομή των αναγκών και του τρόπου ζωής. Και αυτό αποτελεί μια πολύ σημαντική υπέρβαση εκείνον που θα μπορούσε να χαρακτηριστεί ως ο μονοδιάστατος χαρακτήρας των προηγούμενων κινημάτων. Αυτό

που διακυβεύεται στο οικολογικό κίνημα είναι η συνολική σύλληψη, η καθολική θέση και σχέση ανάμεσα στην ανθρωπότητα και στον κόσμο και, τελικά, το κεντρικό και αιώνιο ερώτημα: Τι είναι η ανθρώπινη ζωή; Γιατί ζούμε;

Το ζήτημα της πολιτισμικής δυσφορίας και της ανάγκης για πολιτισμική αναγέννηση σημαίνει ότι οι οικοπολιτικοί θεωρητικοί έχουν δώσει ιδιαίτερη προσοχή στην αναζωογόνηση της κοινωνίας των πολιτών σε αντίθεση ή συμπληρωματικά με το κράτος. Αυτό αντανακλάται στο ενδιαφέρον των θεωρητικών της χειραφέτησης να βρουν τρόπους ώστε να συνενώσουν θε-

ωρητικά τις ανησυχίες του οικολογικού κινήματος με άλλα νέα κοινωνικά κινήματα, ιδιαίτερα με εκείνα που αφορούν το φεμινισμό, την ειρήνη, την ανάπτυξη και τη βοήθεια προς τον Τρίτο Κόσμο. Αυτό το νέο θεωρητικό πρόσταγμα ενδιαφέρεται να ανακαλύψει δρόμους που θα ξεπερνούν την καταστροφική λογική της κεφαλαιοκρατικής συσσώρευσης, τις κτητικές αξίες της καταναλωτικής κοινωνίας και, γενικότερα, όλα τα συστήματα κυριαρχίας (συμπεριλαμβανομένων της ταξικής κυριαρχίας, της πατριαρχίας, του ιμπεριαλισμού, του ρατσισμού, του ολοκληρωτισμού και της κυριαρχίας στη φύση).

Πρόκειται σίγουρα για ένα τολμηρό και φιλόδοξο θεωρητικό εγχείρημα, το οποίο μάλιστα κάνει να φαντάζουν ανεπαρκώς η ελάχιστα εξοπλισμένες πολιτικές θεωρίες με μεγάλη επιρροή, όπως ο συντηρητισμός, ο φιλελευθερισμός και ο ορθόδοξος μαρξισμός. Όντως, τα όρια αυτών των πολιτικών φιλοσοφιών χρησίμευσαν γενικά ως θεωρητικά σημεία εκκίνησης για τους θεωρητικούς της οικοπολιτικής χειραφέτησης.

R. Eckersley, «Η ανάπτυξη της νεότερης οικοπολιτικής σκέψης», στο βιβλίο: Φύση, Κοινωνία και Πολιτική, εκδ. Νήσος, Αθήνα 1998, σσ. 430-431

5.3.2. Βιοτεχνολογία–βιοηθική

Η βιοτεχνολογία αποτελεί την «αιχμή του δόρατος» της νεότερης τεχνολογικής–επιστημονικής εξέλιξης. Η επιστήμη προχωρεί σήμερα στην κλωνοποίηση γενετικού υλικού (DNA), αλλά και στην παραγωγή τροποποιημένων γενετικά οργανισμών (Τ.Γ.Ο.) που μετατρέπονται σε τεχνολογικά προϊόντα και διατίθενται ως εμπορεύματα σε παγκόσμια κυκλοφορία και σε ελεύθερη χρήση.

Αυτή ακριβώς η «παρέμβαση» της επιστήμης στη φυσική διαδικασία δε θέτει μόνο μια σειρά πρακτικών προβλημάτων, αλλά μεταβάλλει και την ίδια τη σχέση μεταξύ κοινωνίας και φύσης.

- Η πρώτη κατηγορία προβλημάτων αφορά τα θέματα της δημόσιας υγείας, της προστασίας του περιβάλλοντος, την ποιότητα της ίδιας της ανθρώπινης ζωής. Τι θα προκύψει άραγε στο μέλλον από τη σταδιακή αντικατάσταση φυσικών προϊόντων και φυσικών εξελίξεων από εργαστηριακά προϊόντα

- και τεχνολογικά προσδιοριζόμενες διαδικασίες στην εξέλιξη της ανθρώπινης φύσης;
- Η δεύτερη σειρά ερωτημάτων αναφέρεται στον τομέα της βιοηθικής και περιλαμβάνει τις ηθικές, φιλοσοφικές, κοινωνιολογικές, ψυχολογικές και νομικές–πολιτικές διαστάσεις που προκύπτουν από τις παρεμβάσεις της σύγχρονης τεχνολογικής–επιστημονικής έρευνας στις φυσικές διαδικασίες.

Όλα αυτά τα ερωτήματα θέτουν τις σύγχρονες κοινωνίες αλλά και την παγκόσμια επιστημονική κοινότητα μπροστά σε προβλήματα που εμφανίζονται για πρώτη φορά ιστορικά, αφού αλλάζουν τους όρους μέσα από τους οποίους

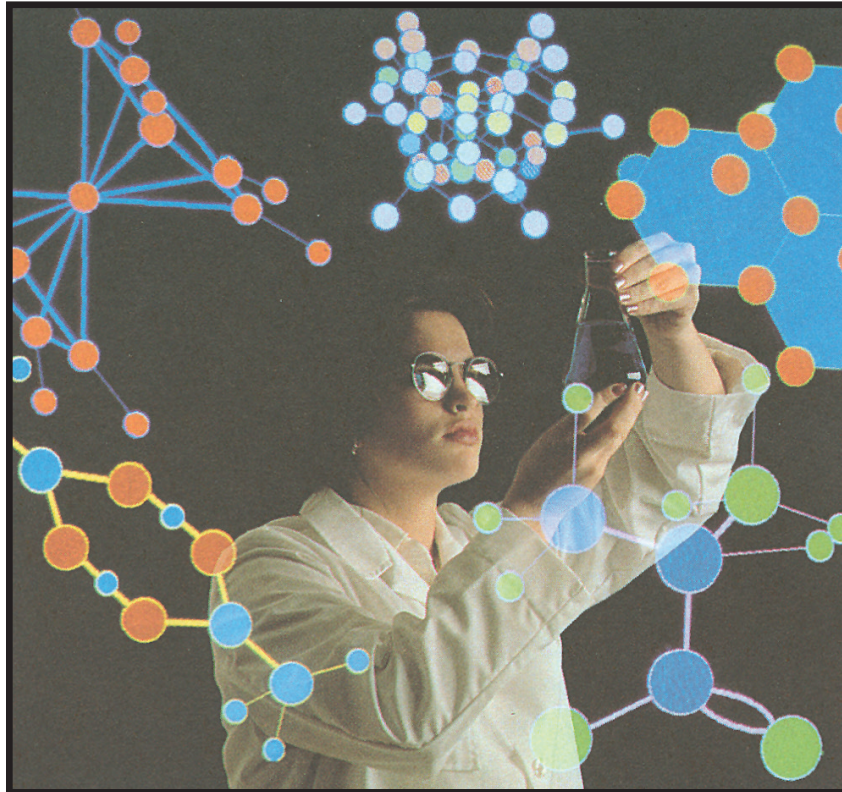
αντιμετωπίζουμε τα κοινωνικά φαινόμενα.

Ο βασικός διαχωρισμός που επικράτησε στις κοινωνικές επιστήμες μεταξύ «γεγονότων» και «αξιών» (Μαξ Βέμπερ) οδηγεί νομοτελειακά στην αυτονόμηση της επιστημονικής έρευνας και στην αλόγιστη χρήση των «προϊόντων» της. Η αξία της ανθρώπινης ζωής, η αξία της ίδιας της φύσης ως ευρύτερου πλαισίου της ίδιας της κοινωνίας είναι ανάγκη να τεθούν ως δεσμευτικοί όροι της ίδιας της επιστημονικής έρευνας.

Η επιστημονική κοινότητα δεν μπορεί να επικαλείται, κατά τη διεξαγωγή της επιστημονικής έρευνας, την ουδετερότητα και την αποχή από τις συνέπειες, αλλά, αντίθετα,

οφείλει να συνυπολογίζει τις επιπτώσεις από τη χρήση των αποτελεσμάτων και των «προϊόντων» της έρευνας αυτής.

Εκτός όμως από την ευθύνη των επιστημόνων, είναι οι ίδιοι οι θεσμοί της κοινωνίας των πολιτών, οι πολιτικοί και οι κοινωνικοί φορείς, που πρέπει να παρεμβαίνουν

και να καθορίζουν, σε υπερ-εθνικό επίπεδο, τα όρια μέσα στα οποία οφείλει να κινείται η επιστημονική έρευνα και η χρήση των αποτελεσμάτων της.

Γιατί μόνο τότε μπορεί να διασφαλιστεί η πραγματική ουδετερότητα στην επιστημονική έρευνα. Όταν δηλαδή αυτή αποσυνδεθεί από τα διάφορα οικονομικοπολιτικά συμφέροντα που θέλουν να χρησιμοποιήσουν την επιστήμη και την τεχνολογική εξέλιξη για την εξυπηρέτηση των δικών τους στόχων.

Η κλωνοποίηση ανθρώπου και η ευθύνη του: Ο επίδοξος «θεός» κόμπαζε μπροστά στο μικρόφωνο λέγοντας: «Δώστε μου μερικά εκατομμύρια δολάρια και θα σας κλωνοποιήσω χιλιάδες ανθρώπους κατά παραγγελία». Η είδηση έκανε το γύρο του κόσμου και τρόμαξε τους σώφρονες. Όχι γιατί είναι δύσκολο να επιτευχθεί η κλωνοποίηση στον άνθρωπο. Αλλά γιατί γυρνάμε στην εποχής του Προκρούστη, του πρώτου ίσως κλωνοποιού που η ελληνική μυθολογία μάς έδωσε, περιγράφοντας ταυτόχρονα και την έλλειψη κάθε ηθικής αναστολής, αφού ο σκοπός του ήταν να κάνει ομοιόμορφους

ως προς το ύφος ανθρώπους, με αυθαίρετο μέτρο το «πρότυπο κρεβάτι-τρόμο» για όσους παγι-δεύονταν στα δίκτυά του, καθώς άλλους τους «ψήλωνε» και άλλους τους «έκανε» πιο κοντούς.

Ο άνθρωπος, το «ανήμερο» αυτό είδος στον πλανήτη μας, που στην προσπάθειά του να εξημερώσει τα υπόλοιπα είδη αγριεύει τον ίδιο τον εαυτό του, πάντα είχε μέσα του το σπέρμα να πολλαπλασιάζει τη δύναμη του. Κι έτσι έφτιαξε τους Κένταυρους, τον Πήλινο Στρατό του Σιαμ, τη Λερναία Ύδρα, τα παιδιά από τη Βραζιλία - τα χιτλεράκια δηλαδή του Μέγκελε, το βιβλίο *In his image*

του Ρόρβιν και άλλα πολλά. Και από τη φαντασία και τους κρυφούς πόθους πέρασε γρήγορα στο πείραμα και στους ορατούς στόχους.

Πρόωρος και παρακινδυνευμένος λοιπόν ο νεωτερισμός της αναπαραγωγικής κλωνοποίησης του ανθρώπου. Γι' αυτό δεν αφορά μόνο τους ερευνητές, οι οποίοι επιδιώκουν την κατανόηση της λειτουργίας του οργανισμού μας και του κόσμου μας. Αφορά ολόκληρη την ανθρωπότητα. Κι εδώ έχουμε ένα πεδίο στο οποίο οι πολιτικοί πρέπει να παίξουν συντονιστικό αλλά και αποφασιστικό ρόλο. Ήδη υπάρχουν γραφεία στα

Κοινοβούλια πολλών χωρών, όπως και στη χώρα μας, για την αποτίμηση της τεχνολογίας, τα οποία πρέπει να ενεργοποιηθούν ουσιαστικά. Και είναι πια αξεπέραστη αναγκαιότητα η δημιουργία στη χώρα μας Κέντρου Τεκμηρίωσης και Πληροφόρησης για τους κανόνες της βιοηθικής.

Ο άνθρωπος λοιπόν, ο λογικός, επαναστατεί και απελευθερώνεται. Και η σύγχρονη γενετική του δίνει τη θεωρητική αλλά και την πρακτική βάση της απελευθέρωσής του. Μιας αναζητούμενης ελευθερίας που χαρακτηρίζεται για την τόλμη της, αλλά πρέπει να οροθετείται και από την αρετή

της. Γιατί όλα αυτά τα επιτεύγματα που αναφέραμε, όλα των τελευταίων δεκαετιών, θα περάσουν γρήγορα από το κόσκινο της σωστής εφαρμογής για το καλό της ανθρωπότητας. Γιατί ο άνθρωπος, με τη σοφία του, εύκολα μπορεί να απομονώσει τον αμετροεπή, φιλόδοξο, υπερόπτη και αλαζόνα επίδοξο δαίμονα που θα θελήσει να ανατρέψει το μεγαλείο του ανθρώπου, που προσδιορίστηκε ήδη από το διαχρονικό μεγαλείο της ιπποκρατικής σκέψης: «Η επιστήμη μας είναι ατέλειωτη, η ζωή μικρή, η εμπειρία απατηλή, ο χρόνος λίγος και η σωστή κρίση δύσκολη».

**Στ. Αλαχιώτης, «Κλώνος, η
όγδοη ημέρα της δημιουργίας»
στο περιοδικό Ρεύματα, τχ. 1,
Αθήνα 1998, σ. 30.**

5.3.3. Τα ανθρώπινα δικαιώματα

**Θεμέλιο της αναγνώρισης των αν-
θρωπίνων δικαιωμάτων αποτέλε-
σε η Οικουμενική Διακήρυξη των
Δικαιωμάτων του Ανθρώπου και η
ίδρυση του Οργανισμού Ηνωμένων
Εθνών. «...Η παρούσα Οικουμενι-
κή Διακήρυξη των Δικαιωμάτων του
Ανθρώπου αποτελεί το κοινό ιδα-
νικό στο οποίο πρέπει να κατατεί-
νουν όλοι οι λαοί και όλα τα έθνη**

αλλά και οι πληθυσμοί χωρών που βρίσκονται στη δικαιοδοσία τους».

Σ' όλη την ιστορική διαδρομή που διανύθηκε από την υπογραφή της διακήρυξης αυτής, στις 10 Δεκεμβρίου 1948, μέχρι τις μέρες μας, παραμένει το ερώτημα πώς θα εφαρμοστούν πρακτικά τα δικαιώματα αυτά, ώστε να μην παραμένουν ένας τυπικός κατάλογος κανόνων και αιτημάτων. Ποιος είναι σήμερα ο χαρακτήρας και το περιεχόμενο των ανθρωπίνων δικαιωμάτων;

Η διαμόρφωση μιας παγκόσμιας αγοράς, μιας παγκόσμιας οικονομικής δομής, δε συνοδεύεται από μια παγκόσμια κοινωνία. Οι κοινωνίες παραμένουν στα όρια του κράτους-έθνους, μέσα στα οποία καθορίζονται οι τύποι των δικαιωμάτων των

πολιτών. Συνέπεια αυτού είναι ότι στην πραγματικότητα τα ανθρώπινα δικαιώματα παρέχονται από το ίδιο το κράτος–έθνος και αφορούν τους πληθυσμούς που ζουν στην επικράτεια του.

Το θέμα των ανθρωπίνων δικαιωμάτων δεν μπορεί να τεθεί σήμερα αφηρημένα, αν δεν επαναπροσδιοριστούν οι κλασικοί τύποι των ατομικών, πολιτικών και κοινωνικών δικαιωμάτων σε μια σύγχρονη βάση.

Ο πολίτης στις σημερινές δυτικές κοινωνίες αναζητεί τα δικαιώματά του ανάμεσα σε ένα ευρύτατο φάσμα, που ξεκινά από την κοινωνία των προνομιούχων της γνώσης – την κοινωνία του «κυβερνοχώρου» και της πληροφορίας– και φτάνει

ως την κοινωνία των ανέργων και των κοινωνικά αποκλεισμένων.

Από την άλλη πλευρά, σε μεγάλες περιοχές του πλανήτη μας, στις χώρες του λεγόμενου Τρίτου Κόσμου, η πείνα, η φτώχεια, η εξαθλίωση, οι εμφύλιες συγκρούσεις, η καταπάτηση κάθε είδους δικαιωμάτων από αυταρχικά και δικτατορικά καθεστώτα καθιστούν το αίτημα της προάσπισης των ανθρωπίνων δικαιωμάτων απλό ευχολόγιο.

Αυτή ακριβώς η πολυπλοκότητα αλλά και οι μεγάλες αντιφάσεις που χαρακτηρίζουν στη σύγχρονη εποχή το περιεχόμενο των ανθρωπίνων δικαιωμάτων υποχρεώνουν τις κοινωνικές επιστήμες να αναζητήσουν τις νέες συνθήκες (οικονομικές, κοινωνικές, πολιτισμικές) στις οποίες θα θεμελιωθούν οι σύγχρονοι τύποι δικαιωμάτων.

Σ' όλη τη διάρκεια του 20ού αιώνα αναπτύχθηκε από τις Κοινωνικές Επιστήμες μια έντονη προβληματική για τη γεφύρωση μιας ιστορικής διάκρισης που χαρακτηρίζει το άτομο–μέλος της νεότερης κοινωνίας:

Το άτομο–μέλος φέρει την ιδιότητα του πολίτη σε δύο μορφές:

- την τυπική μορφή, όπως αυτή**

περιγράφεται στο σύνταγμα, στους νόμους, στο σύστημα των θεσμών,

- την ουσιαστική μορφή, που αφορά το πραγματικό περιεχόμενο των ατομικών, των πολιτικών και ιδιαίτερα, των κοινωνικών δικαιωμάτων (υγεία, εκπαίδευση, ασφάλιση, προστασία περιβάλλοντος), αλλά και ταυτόχρονα επιτρέπει την ουσιαστική παρέμβαση του πολίτη στις αποφάσεις.**

Το κράτος πρόνοιας, που οικοδομήθηκε μετά το Β΄ Παγκόσμιο Πόλεμο στις δεκαετίες του '50 και του '60, συνέδεσε τα ατομικά και τα πολιτικά δικαιώματα με την ουσιαστική διεύρυνση των κοινωνικών δικαιωμάτων. Μ' αυτό τον τρόπο, η τυπική

ισότητα και ελευθερία που συνδέεται με τα ατομικά και πολιτικά δικαιώματα επεκτάθηκε σ' έναν τύπο οικονομικής και κοινωνικής ισότητας.

Είναι χαρακτηριστικό ότι στη συνέχεια –με την αποδυνάμωση του κράτους πρόνοιας από τα μέσα της δεκαετίας του '70 και καθώς οι ρυθμοί οικονομικής ανάπτυξης μειώθηκαν– τα κοινωνικά δικαιώματα συρρικνώνονται και αποσυνδέονται από τα τυπικά ατομικά και πολιτικά δικαιώματα. Η αποσύνδεση αυτή θεμελιώνεται θεωρητικά στο νεοκλασικό οικονομικό πρότυπο που υποστηρίζει ότι μέσω του ελεύθερου ανταγωνισμού της αγοράς μπορούν να διασφαλιστούν τα περιεχόμενα της ελευθερίας και της ισότητας των πολιτών. Αντίστροφη

πορεία ακολούθησαν οι τύποι αυτοί των δικαιωμάτων στις χώρες που ανήκουν στον πρώην Ανατολικό Συνασπισμό.

Στις χώρες αυτές, μέχρι την κατάρρευση των καθεστώτων τους (τέλος δεκαετίας '80, αρχές δεκαετίας '90), είχαν θεσπιστεί σημαντικά κοινωνικά δικαιώματα (δικαίωμα στην εκπαίδευση, περίθαλψη, ασφάλιση, εργασία, κτλ.), ενώ, αντίθετα, τα ατομικά και τα πολιτικά δικαιώματα ήταν ιδιαίτερα περιορισμένα.

Μετά την πτώση των καθεστώτων αυτών, κατοχυρώθηκαν συνταγματικά οι τυπικές ατομικές και πολιτικές ελευθερίες, το πολυκομματικό σύστημα και οι ελεύθερες εκλογές. Παράλληλα όμως εμφανίζονται προβλήματα στην ουσιαστική άσκηση

των δικαιωμάτων αυτών. Η νεογέννητη κοινοβουλευτική δημοκρατία αντιμετωπίζει την αναζωπύρωση θρησκευτικών αντιθέσεων, την εμφάνιση ακραίων εθνικιστικών κινήμάτων, τις πολεμικές αναμετρήσεις μεταξύ εθνότητων.

Ταυτόχρονα, η παρατεταμένη οικονομική κρίση που διέρχονται οι χώρες αυτές οδηγεί στην αποδυνάμωση ή και στην κατάλυση σημαντικών κοινωνικών δικαιωμάτων και οδηγεί στην αποδιοργάνωση της συνοχής της κοινωνίας.

Παρατηρούμε, συνεπώς, τη στενή σχέση που συνδέει τους τύπους των δικαιωμάτων στις σύγχρονες κοινωνίες. Η συνύπαρξη ατομικών, πολιτικών και κοινωνικών δικαιωμάτων οδηγεί στην ικανοποίηση

των αιτημάτων της ελευθερίας, της ισότητας, της κοινωνικής δικαιοσύνης και της αλληλεγγύης, αιτημάτων που αποτελούν τον πυρήνα μιας σύγχρονης δημοκρατικής πολιτείας.

Γι' αυτό και οι Κοινωνικές Επι-στήμες προσεγγίζουν τα ανθρώπινα δικαιώματα ως ολοκληρωμένη μορφή των ατομικών, πολιτικών και κοινωνικών δικαιωμάτων. Όμως το περιεχόμενο των ανθρωπίνων δικαιωμάτων βρίσκεται, στην πράξη, σε συνεχή διαπραγματεύση.

Ο κύριος άξονας της αντιπαράθεσης –που αφορά όχι μόνο την απλή αναγνώριση των ανθρωπίνων δικαιωμάτων, αλλά τη δυνατότητα ουσιαστικής εφαρμογής τους στην πράξη– βρίσκεται μεταξύ δύο ιστορικού χαρακτήρα εξελίξεων:

- την οργάνωση της οικονομίας και των δικτύων της επικοινωνίας και της πληροφορίας σε παγκόσμιο επίπεδο, και
- την αδυναμία να διαμορφωθεί ένας τύπος «κοινωνικού συμβολαίου» οικουμενικής ισχύος, ικανού να αμβλύνει το χάσμα των ανισοτήτων και να διασφαλίσει την εφαρμογή των πανανθρώπινων αρχών και αξιών.

Σ' αυτή τη θεωρητική ιδέα στηρίχτηκε ο ΟΗΕ, με βάση τις οδυνηρές εμπειρίες του Β΄ Παγκοσμίου Πολέμου, αλλά και τα τραγικά γεγονότα που ακολούθησαν μέχρι σήμερα. Όμως ο ΟΗΕ παραμένει αδύναμος να εφαρμόσει τις αρχές αυτές, αφού επηρεάζεται αποφασιστικά από τις μεγάλες δυνάμεις που κυριαρχούν παγκόσμια.

Πάντως η διαμόρφωση ενώσεων υπερεθνικού χαρακτήρα όπως η Ευρωπαϊκή Ένωση μπορεί να βοηθήσει ώστε να επικρατήσουν κανόνες εφαρμογής των ανθρωπίνων δικαιωμάτων εσωτερικό πλαίσιο των ενώσεων αυτών, ώστε να χρησιμεύσουν οι κανόνες αυτοί ως πρακτικά υποδείγματα για την ουσιαστική κατοχύρωση των ανθρωπίνων δικαιωμάτων.

Η εποχή μας χαρακτηρίζεται, δίκαια, από σημαντικούς κοινωνικούς επιστήμονες και φιλοσόφους, ως εποχή των ανθρωπίνων δικαιωμάτων. Τα στοιχεία που διακρίνουν την παγκόσμια κοινωνία δεν μπορεί να είναι η καταγωγή, το φύλο, το χρώμα. Αντίθετα, είναι η βία, η αδικία, το έγκλημα που χωρίζουν τις κοινωνίες και τους

ανθρώπους. Κι από την αντιμετώπιση αυτών των διαχωρισμών θα κριθεί τελικά το μέλλον του παγκόσμιου πολιτισμού.

Η ελευθερία και η ισότητα είναι έννοιες οικουμενικές, αλλά για να ισχύσουν χρειάστηκε ένας αγώνας οικουμενικός. Χρειάστηκε μια πορεία αγώνων που ξεκίνησε από την πάλη για την απελευθέρωση του ανθρώπου από τη μεταφυσική-πατριαρχική ερμηνεία της θέσης του στον κόσμο, για τη χειραφέτηση και την αποδέσμευση του από τις νομικές τάξεις της εξ αποκαλύψεως ευταξίας, για την απελευθέρωση του από τους

περιοριστικούς προσδιορισμούς της ιδιοκτησίας, για τη χειραφέτηση του από τους προσδιορισμούς της φυλετικής εικόνας του και της βιολογικής της ερμηνείας, από τους προσδιορισμούς του γένους, της καταγωγής... Η Γαλλική Επανάσταση, η Διακήρυξη της Ανεξαρτησίας, η απελευθέρωση των Ινδιών, η κατάρρευση του ναζισμού και του φασισμού, η κατάρρευση της ιμπεριαλιστικής και ρατσιστικής Ιαπωνίας, το τέλος του απαρχαίντ έχουν το ίδιο περιεχόμενο. Δεν είναι δυτικός ή αντιδυτικός πολιτισμός. Είναι παγκόσμιος πολιτισμός. Είναι η διαδικασία συγκρότησης του παγκόσμιου

πολιτισμού, η αγωνιώδης πορεία για την ολοκλήρωση της έννοιας του ανθρώπου, για την ελευθερία, για την ισότητα.

Η αξία της ζωής, της τιμής, της αξιοπρέπειας του ανθρώπου, το δικαίωμά του ν' αποφασίζει ελεύθερα στο πλαίσιο μιας κοινωνίας ελεύθερων και ίσων πολιτών δεν είναι πολιτισμική ιδιομορφία, σύμβαση ή ατομική αισθητική προτίμηση, είναι μοναδική προϋπόθεση της υπόστασης του ανθρώπου, της υπόστασης της κοινωνίας. Ο αγώνας γίνεται για την επιβεβαίωση του γεγονότος ότι ο άνθρωπος, ασχέτως των επιμέρους

πολιτισμικών του ταυτίσεων, είναι φορέας δικαιωμάτων και αξιών, όπου και αν βρίσκεται, στην Ακτή του Ελεφαντοστού ή στην Ουάσιγκτον. Γιατί ο σεβασμός της αξιοπρέπειάς του δεν μπορεί να ισχύει στη Στοκχόλμη αλλά να μην ισχύει στην Τεχεράνη, στο Αλγέρι ή στη Σαγκάη, εν ονόματι ενός άλλου πολιτισμού, μιας άλλης ιστορίας, μιας άλλης παράδοσης. Σ' αυτό το σημείο βρίσκεται ακριβώς η πεμπουσία της έννοιας του ανθρώπου ως έννοιας πραγματικής αφαίρεσης: ότι αντιπροσωπεύει, εκφράζει, θεμελιώνει έναν οικουμενικό πολιτισμό. Έναν πολιτισμό αξιακά ανώτερο από κάθε μερικότητα,

από κάθε πολιτισμική κατάτμηση της παγκόσμιας κοινωνίας. Το γεγονός ότι αυτός ο δυνάμει οικουμενικός πολιτισμός έχει σ' ένα βαθμό πραγματοποιηθεί ή τείνει προς την πραγματοποίησή του, με όλες τις δυσκολίες και τις παλινδρομήσεις που παρουσιάζει, στο γεωγραφικό χώρο όπου τον εστιάζει ο Χάντινγκτον, δε σημαίνει ότι δεν είναι οικουμενικός. Σημαίνει ότι ο αγώνας δεν έχει τελειώσει, δεν έχει ολοκληρωθεί ακόμη. Ότι οι αξίες η ισχύουν οικουμενικά ή δεν ισχύουν. Γιατί η περιχαράκωση τους και ο πολιτισμικός προσδιορισμός τους ως μερικός τις αποτρέπουν και τις ανατρέπουν.

Δ. Χαραλάμπης, Δημοκρατία και Παγκοσμιοποίηση, Ίδρυμα Σάκη Καράγιωργα, Αθήνα 1998, σσ. 284–285

Ανακεφαλαίωση

3. Τα προβλήματα που προκύπτουν από την καταστροφή του περιβάλλοντος οδηγούν σε μια νέα οπτική, που εντάσσει τα προβλήματα αυτά σε ένα ενιαίο κοινωνικοοικονομικό πλαίσιο. Η αντίθεση κοινωνίας–φύσης που συνοδεύει το διαφωτιστικό επιχείρημα αντικαθίσταται σήμερα από μια συνολική οπτική, η

οποία θεωρεί την προστασία του περιβάλλοντος ως ένα νέο διευρυμένο κοινωνικό δικαίωμα που αποβλέπει στην προστασία και στην αναπαραγωγή της ζωής του πλανήτη.

Παρόμοιοι προβληματισμοί διαμορφώνονται όσο αφορά την παρέμβαση της τεχνολογίας στην παραγωγή και στην αναπαραγωγή της ζωής. Πέρα από τα προβλήματα που υπάρχουν για την προστασία της υγείας και της ζωής, προκύπτει σήμερα η ανάγκη να θεσπιστούν πλαίσια που θα οριοθετήσουν μια ανεξέλεγκτη «επιστημονική» δραστηριότητα και θα διαμορφώσουν μια νέα ισόρροπη σχέση μεταξύ κοινωνί-

ας–τεχνολογικής εξέλιξης, σχέση ικανή να διασφαλίσει την πρόοδο της ανθρώπινης κοινωνίας.

4. Η γενική μορφή των προβλημάτων αυτών διατυπώνεται μέσα από το αίτημα της ουσιαστικής αναγνώρισης και κατοχύρωσης των ανθρωπίνων δικαιωμάτων, που αποτελούν, τελικά, το ιδεώδες της συγκρότησης μιας παγκόσμιας κοινωνίας. Το πρόβλημα των δικαιωμάτων στη σύγχρονη μορφή τους αφορά καταρχάς τις αναπτυγμένες κοινωνίες, που πλήττονται από την ανεργία και τα φαινόμενα του κοινωνικού αποκλεισμού. Κατεξοχήν όμως αφορά την παραβίαση και την καταπάτηση των ανθρωπίνων

δικαιωμάτων σε παγκόσμια κλίμακα, γεγονός που αποτελεί όνειδος για το σύγχρονο πολιτισμό.

Γι' αυτό και οι Κοινωνικές Επιστήμες αναζητούν σήμερα τους νέους κοινωνικούς, οικονομικούς και πολιτισμικούς όρους που θα θεμελιώσουν τους σύγχρονους τύπους των ανθρωπίνων δικαιωμάτων ώστε από τις τυπικές διακηρύξεις να διαμορφωθούν δεσμευτικά πλαίσια οικουμενικής ισχύος για την προστασία των δικαιωμάτων αυτών.

Βασικοί όροι

Φυσικό περιβάλλον, δομημένο περιβάλλον, ανθρώπινο περιβάλλον, βιοτεχνολογία, βιοηθική, ιδιότητα του πολίτη.

Ερωτήσεις

9. Περιβάλλον

- α. Γιατί το πρόβλημα του περιβάλλοντος αντιμετωπίζεται σήμερα ως κοινωνικοοικονομικό πρόβλημα;
- β. Ποιους τομείς περιλαμβάνει η έννοια του περιβάλλοντος; Ποιους στόχους καθορίζει η στρατηγική της «βιώσιμης ανάπτυξης»;

γ. Ποια περιβαλλοντικά προβλήματα αντιμετωπίζει η χώρα μας; Πού οφείλονται;

10. Βιοτεχνολογία–βιοηθική

α. Ποια προβλήματα προκαλεί η παρέμβαση της επιστήμης στον τομέα της βιοτεχνολογίας στη φυσική διαδικασία;

β. Πρέπει να είναι απαλλαγμένη η επιστημονική έρευνα από ηθικά ερωτήματα και αξίες;

11. Ανθρώπινα δικαιώματα

α. Ποιες κατηγορίες δικαιωμάτων συναπαρτίζουν τα «ανθρώπινα δικαιώματα»;

β. Τι συνέπειες έχει η αποδυνάμωση ή ακόμη και η κατάργηση των κοινωνικών δικαιωμάτων;

γ. Να συγκρίνετε τους τύπους δικαιωμάτων σε μια χώρα της Δυτικής Ευρώπης και σε μια της Κεντρικής Αφρικής. Ποιες διαφορές παρατηρούνται; Που οφείλονται;

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- Π. Γέμτος, Οι Κοινωνικές Επιστήμες. Μία Εισαγωγή, εκδ. Τυπωθήτω/ Γ. Δαρδανός, Αθήνα 1995.**
- J. Habermas, Αγώνες Αναγνώρισης στο Δημοκρατικό Κράτος Δικαίου, εκδ. Νέα Σύνορα – Α. Α. Λιβάνη, Αθήνα 1994. (ατομικά / συλλογικά δικαιώματα / αναγνώριση μειονότητας)**
- Θ. Κονιαβίτης, Πλουραλισμός στην Κοινωνιολογία, εκδ. Οδυσσέας, Αθήνα 1993.**
- Μ. Ουόλζερ, Περί Ανεκτικότητας, εκδ. Καστανιώτης, Αθήνα 1998.**
- Μ. Πετμετζίδου, Κοινωνικές Ανισότητες και Κοινωνική Πολιτική, εκδ. Εξάντας, Αθήνα 1992.**

- Ζ.– Π. Φιτουσσί, Η Απαγορευμένη Συζήτηση, εκδ. Πόλις, Αθήνα 1997.**
- Κ. Ψυχοπαίδης, Ιστορία και Μέθοδος, εκδ. Σμίλη, Αθήνα 1994.**
- Π. Κονδύλης, Από τον 20ό στον 21ο αιώνα, εκδ. Θεμέλιο, Αθήνα 1998.**
- Κ. Τσουκαλάς, Είδωλα Πολιτισμού, εκδ. Θεμέλιο, Αθήνα 1991.**
- Ό. Στασινοπούλου, «Οικογένεια, Κράτος, Κοινωνική Πολιτική», στο Διαστάσεις της Κοινωνικής Πολιτικής Σήμερα, Ίδρυμα Σάκη Καράγιωργα, Αθήνα 1993.**
- P. Rosenvallon, La Nouvelle Question Sociale, Seuil, Paris 1995.**
- E. Balibar, Droit de Cite (Culture et Politique en Democratie), Aube, 1998.**

- Ντ. Μπράουν, Η Δικτατορία στον Κυβερνοχώρο, εκδ. Καστανιώτης, Αθήνα 1999.**
- Λ. Μουσούρου, Κοινωνικός Αποκλεισμός, η Ελληνική Εμπειρία, εκδ. Gutenberg, Αθήνα 1998.**
- Ε. Τρέσσου, Κοινωνικές Ανισότητες και Κοινωνικός Αποκλεισμός, Ίδρυμα Σάκη Καράγιωργα, Αθήνα 1998.**
- Δ. Χαραλάμπης, Δημοκρατία και Παγκοσμιοποίηση, Ίδρυμα Σάκη Καράγιωργα, Αθήνα 1998.**

«Η ευρεία κοινωνική δραστηριότητα για την εδραίωση ενός μοντέλου Κράτους Πρόνοιας και η κοινωνική ευθύνη για την ευημερία των ανθρώπων είναι κάτι το μη αναστρέψιμο»
(Τζον Κένεθ Γκάλμπρεϊθ)

6. ΟΙ ΚΟΙΝΩΝΙΚΕΣ ΕΠΙΣΤΗΜΕΣ ΣΗΜΕΡΑ: Η ΣΥΝΕΙΣΦΟΡΑ ΤΟΥΣ ΣΤΗΝ ΕΥΡΩΠΑΪΚΗ ΕΝΩΣΗ ΚΑΙ ΣΤΗ ΣΥΓΧΡΟΝΗ ΕΛΛΑΔΑ

Εισαγωγή: Στο κεφάλαιο αυτό παρουσιάζεται η ιστορική εξέλιξη και η σύγχρονη επιστημονική οργάνωση των Κοινωνικών Επιστημών τόσο σε εκπαιδευτικό όσο και σε ερευνητικό επίπεδο. Τονίζεται παράλληλα η συμβολή των Κοινωνικών Επιστημών σε καίρια προβλήματα που αφορούν τη θεσμική, την κοινωνική και την οικονομική οργάνωση της Ευρωπαϊκής Ένωσης.

Διδακτικοί στόχοι: Στόχος του κεφαλαίου αυτού είναι να κατανοήσουν οι μαθητές και οι μαθήτριες το σημαντικό ρόλο που διαδραματίζουν οι Κοινωνικές Επιστήμες στην οργάνωση και στην πρόοδο των σύγχρονων κοινωνιών.

Ιδιαίτερος στόχος, επίσης, είναι να κατανοήσουν ότι τόσο η ανάπτυξη και η εξειδίκευση των Κοινωνικών Επιστημών, όσο και οι αντίστοιχες επιστημονικές–επαγγελματικές δραστηριότητες είναι αποτέλεσμα της ευρύτερης κοινωνικοοικονομικής και επιστημονικής εξέλιξης.

Εισαγωγικές ερωτήσεις: • Μπορούν οι Κοινωνικές Επιστήμες να αναγνωρίσουν και να δώσουν λύσεις στα μεγάλα προβλήματα που

προκύπτουν στην πορεία της ευρωπαϊκής ενοποίησης; • Η πρόοδος των Κοινωνικών Επιστημών συντελείται στο εσωτερικό της επιστημονικής κοινότητας ή εξαρτάται από τις ευρύτερες πολιτικοκοινωνικές εξελίξεις;

6.1. Ο ΑΝΑΓΚΑΙΟΣ ΡΟΛΟΣ ΤΩΝ ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ

Σ' όλη τη νεότερη ιστορική περίοδο, που χαρακτηρίζεται από την άνοδο του Λόγου και της Επιστήμης και την οργάνωση της κοινωνίας με βάση το κράτος–έθνος και το πρότυπο της βιομηχανικής ανάπτυξης, οι Κοινωνικές Επιστήμες συνέβαλαν με το δικό τους σημαντικό τρόπο.

Ιδιαίτερα στις τελευταίες δεκαετίες του 20ού αιώνα, οι Κοινωνικές Επιστήμες συνέβαλαν σημαντικά στην κατανόηση της ανόδου και της κρίσης του κοινωνικού κράτους και οδήγησαν στη δημιουργία θεσμών και κανόνων που διεύρυναν τα κοινωνικά δικαιώματα και ορθολογικοποίησαν τις μορφές της κοινωνικής οργάνωσης.

Σήμερα αυτή η σημαντική συνεισφορά των Κοινωνικών Επιστημών δεν αναγνωρίζεται μόνο σε εθνικό, αλλά και σε ευρωπαϊκό και σε διεθνές επίπεδο. Στη διαδρομή αυτού του κεφαλαίου, θα εξετάσουμε αρχικά τη συνεισφορά των Κοινωνικών Επιστημών στην Ευρωπαϊκή Ένωση. Επίσης, θα δούμε τις κατευθύνσεις σπουδών, τα υποδείγματα

και τα ερευνητικά αντικείμενα όπως συνοπτικά εμφανίζονται σε ευρωπαϊκή κλίμακα. Στην Ελλάδα, παρά τα προβλήματα που παρουσίασε η πορεία της οικονομικής ανάπτυξης, το ενδιαφέρον για τις σπουδές αλλά και για τις Κοινωνικές Επιστήμες ήταν και είναι αξιοσημείωτο. Σήμερα οι σπουδές είναι οργανωμένες σύμφωνα με διεθνή πρότυπα, ενώ επικεντρώνονται και σε ζητήματα που αφορούν την ελληνική πραγματικότητα. Σε γενικές γραμμές, προέχει να υπογραμμιστεί η διεπιστημονική επιχειρηματολογία, στην Ευρώπη και στη χώρα μας, για την ανάπτυξη των Κοινωνικών Επιστημών και για την αντιμετώπιση των σύνθετων κοινωνικών προβλημάτων.

Τις τελευταίες δεκαετίες, παρουσιάζεται μια ευρύτατη ανάπτυξη των Κοινωνικών Επιστημών. Βελτιώνονται οι μέθοδοί τους, διευρύνεται το πεδίο της έρευνάς τους, εμφανίζονται νέοι επιστημονικοί κλάδοι αλλά και νέες προτάσεις για τη βελτίωση της κοινωνικής ζωής. Μαζί με τον πολλαπλασιασμό των πανεπιστημιακών σχολών, εμφανίζονται νέες ερευνητικές ομάδες, οργανώνονται ερευνητικά κέντρα, διοργανώνονται επιστημονικά συνέδρια σε εθνικό, σε διεθνές και σε ευρωπαϊκό επίπεδο, κυκλοφορούν επιστημονικά περιοδικά και παρουσιάζεται μια πολύ μεγάλη εκδοτική κίνηση, η οποία απεικονίζει αλλά και διαδίδει τις εξελίξεις των Κοινωνικών Επιστημών.

Το ενδιαφέρον για τις Κοινωνικές Επιστήμες προωθείται τόσο από τις εθνικές κυβερνήσεις όσο και από διεθνείς οργανισμούς και από τα θεσμικά όργανα της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Η έρευνα αναλαμβάνει επίσημα το ρόλο να συνδράμει στην αντιμετώπιση των νέων και σύνθετων κοινωνικών προβλημάτων. Τα προβλήματα αφορούν τις

ανακατατάξεις στο χάρτη των κοινωνικών και των διεθνών σχέσεων και συνδέονται με την παρέμβαση του νέου φαινομένου, της παγκοσμιοποιημένης οικονομίας. Στο πλαίσιο αυτό, αναπτύσσονται υπερεθνικού τύπου δίκτυα και θεσμοί που αποδυναμώνουν το χαρακτηριστήρα του κράτους-έθνους. Η ροή αγαθών, πληροφορίας, τεχνολογίας, αλλά και ανθρώπων (μετανάστευση), δε ρυθμίζεται στο πλαίσιο του κράτους, αλλά σε παγκόσμιο επίπεδο.

Οι μεταβολές αυτές όμως συμβαίνουν εν μέσω ενός ανταγωνιστικού οικονομικού περιβάλλοντος που δεν επιτρέπει την ισότιμη συμμετοχή ατόμων ή και λαών στις συντελούμενες εξελίξεις. Προκύπτουν

προβλήματα σε κάθε επίπεδο της κοινωνικής ζωής, όπως είναι η προστασία των δημοκρατικών δικαιωμάτων, τα πρότυπα και οι αρχές διαχείρισης της οικονομίας, η διατήρηση της κοινωνικής συνοχής, η αντιμετώπιση της ανεργίας, των προκαταλήψεων, της βίας. Εύλογα, τα προβλήματα που προκύπτουν πιέζουν για τη θεσμοθέτηση νέων φορέων ρύθμισης της κοινωνικής ζωής. Για όλα όμως χρειάζεται η επιστημονική ανάλυση και ερμηνεία και η πληρέστερη δυνατή κατανόηση των σύγχρονων προβλημάτων.

Η αναγνώριση αυτής της προτεραιότητας, για εμπειριστατωμένη, μεθοδική, ακριβή αλλά και πολύπλευρη ανάλυση, εξήγηση και κατανόηση των προβλημάτων καθιστά

αναγκαίο το ρόλο των Κοινωνικών Επιστημών. Ο ρόλος τους είναι απαραίτητος όχι μόνο για τη θεωρητική ανάλυση, αλλά και για τον προσδιορισμό των αρχών και των αξιών, δηλαδή των όρων της πρακτικής αντιμετώπισης των νέων κοινωνικών φαινομένων, προς μια δημοκρατική κατεύθυνση.

6.2. Η ΣΥΝΕΙΣΦΟΡΑ ΤΩΝ ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ ΣΤΗΝ ΕΥΡΩΠΑΪΚΗ ΕΝΩΣΗ

Η Ευρωπαϊκή Ένωση ακολουθεί μια πορεία ολοκλήρωσης η οποία διαδραματίζει καθοριστικό ρόλο στις μελλοντικές εξελίξεις.

- Η πορεία αυτή συντελείται σε συνδυασμό με τη νέα**

πραγματικότητα που προέκυψε μετά την κατάρρευση των καθεστώτων της Ανατολικής Ευρώπης και της πρώην ΕΣΣΔ. Ο ρόλος της Ευρωπαϊκής Ένωσης προσδιορίζει την εκ νέου διαμόρφωση του πολιτικοοικονομικού και κοινωνικού χάρτη της γηραιάς ηπείρου. Επιπλέον αναπροσδιορίζεται και ο ρόλος της μέσα στην παγκόσμια κοινότητα.

- Η Ευρωπαϊκή Ένωση είναι φορέας δυναμικών εξελίξεων, ενώ ταυτόχρονα αποτελεί ένα πολύπλευρο και πολυσύνθετο αντικείμενο έρευνας των Κοινωνικών Επιστημών. Χαρακτηριστικά μπορούμε να αναφέρουμε τις εξής θεματικές:**

- Η θέση της Ευρωπαϊκής Ένωσης στο παγκόσμιο σύστημα σχέσεων.
- Η πολιτική και θεσμική οργάνωση της Ευρωπαϊκής Ένωσης.
- Η οικονομική οργάνωση και ανάπτυξη της Ευρωπαϊκής Ένωσης, η οικονομική και νομισματική ένωση, το ευρωπαϊκό νομισματικό σύστημα και η διεθνής πολιτική συνεργασίας.
- Η διαμόρφωση κοινής εξωτερικής πολιτικής, άμυνας και ασφάλειας.
- Κοινωνική ανισότητα και κοινωνική πολιτική.
- Πολυπολιτισμικότητα. Προβληματισμός για τις διαφοροποιήσεις ως προς τη γλώσσα,

το θρήσκευμα, κτλ. Θεσμικό πλαίσιο για την προστασία των μειονοτήτων.

Στους παραπάνω καίριους τομείς οι Κοινωνικές Επιστήμες αναπτύσσουν πλούσια ερευνητική δραστηριότητα, η οποία λαμβάνεται υπόψη στις κρίσιμες επιλογές που καθορίζουν το μέλλον της Ένωσης.

Η έρευνα πάνω σε ευρωπαϊκά θέματα έχει ευνοηθεί και με την οργάνωση ευρωπαϊκών πανεπιστημίων, όπως το Ευρωπαϊκό Πανεπιστημιακό Ινστιτούτο στη Φλωρεντία, το Ινστιτούτο Ευρωπαϊκών Σπουδών στη Λουβέν λα Νεβ (Βέλγιο), το Ευρωπαϊκό Πανεπιστήμιο στην Μπριζ (Βέλγιο), στην Αγγλία το Τμήμα Ευρωπαϊκών Σπουδών

στα Πανεπιστήμια του Σάσεξ και του Μπράντφορντ, το Ευρωπαϊκό Ινστιτούτο LSE (London School of Economics and Political Science). Στα ιδρύματα αυτά συνδέονται η διδασκαλία και η έρευνα, οι οποίες προσανατολίζονται σε τομείς όπως Ιστορία και Πολιτισμός, Οικονομία, Δίκαιο, Πολιτικές και Κοινωνικές Επιστήμες.

Στο πλαίσιο της Ευρωπαϊκής Ένωσης, οργανώνονται ομάδες ειδικών υψηλής στάθμης, επιφορτισμένες με το καθήκον να διερευνήσουν συγκεκριμένα κοινωνικά προβλήματα και να συντάξουν εμπειριστατωμένες εκθέσεις, τις οποίες θέτουν υπόψη των θεσμικών οργάνων της Ένωσης και των κρατών-μελών της. Βασικοί άξονες

στους οποίους έχουν κατευθύνει τις μελέτες τους είναι, για παράδειγμα, η κοινωνία της πληροφορίας και τα επαγγέλματα του μέλλοντος, το μέλλον της εργασίας, οι αγορές εργασίας, η κοινωνική συνοχή και η ποιότητα ζωής, η εκπαιδευτική πολιτική, η πολιτισμική διαφοροποίηση και οι πολιτισμικές ταυτότητες, τα προβλήματα δημοκρατίας, κ.ά.

Πιο αναλυτικά, εκ μέρους ορισμένων Κοινωνικών Επιστημών χaráσσονται κατευθύνσεις και προσδιορίζονται ερευνητικά πρότυπα που προορίζονται για την αντιμετώπιση πρακτικών προβλημάτων στην πολιτική, στην οικονομία, στην οργάνωση των κοινωνικών σχέσεων.

6.2.1. Πολιτική Επιστήμη

Σε γενικές γραμμές, η πρόοδος της έρευνας πραγματοποιείται σε πολλούς άξονες, όπως Πολιτική Κοινωνιολογία, ανάλυση μορφών του κράτους, μελέτη πολιτικών συστημάτων και πολιτικών ιδεών επιχειρείται δε να καλυφθεί το παλαιότερο κενό πάνω στις διεθνείς σχέσεις, θέμα ζωτικής σημασίας για τη σύγχρονη πολιτική. Διεξάγονται συγκριτικές μελέτες των πολιτικών θεσμών, όπως το σύνταγμα, τα πολιτικά κόμματα, η εκλογική συμπεριφορά, κυβερνητικές διαδικασίες λήψης αποφάσεων, τύποι και λειτουργία της δημοκρατίας, κινήματα διαμαρτυρίας, όπως εκδηλώνονται στις διάφορες ευρωπαϊκές χώρες.

Παρατηρείται όμως ότι έχει περιοριστεί ο τομέας της Πολιτικής Φιλοσοφίας.

Συγκεκριμένα πάνω στο πρόβλημα της Ευρωπαϊκής Ενοποίησης, η πολιτική θεωρία έχει επικεντρωθεί σε δύο αντίπαλες «κατασκευές»:

– Σύμφωνα με το πρώτο πρότυπο, η ενοποίηση πραγματοποιείται με τη σταδιακή αποδυνάμωση του κράτους-έθνους και με σκοπό τη δημιουργία ενός κοινού ευρωπαϊκού κράτους.

Η στρατηγική κατεύθυνση την οποία υπαγορεύει αυτό το πρότυπο θεωρητικά υπάγεται στο νεο-λειτουργιστικό υπόδειγμα. Σύμφωνα με το πρότυπο αυτό, πρώτον, αφαιρούνται σταδιακά ορισμένες εξουσίες από το έθνος-κράτος. Οι

εξουσίες αυτές μεταβιβάζονται σε υπερεθνικούς νομισματικούς θεσμούς (όπως κατάργηση εθνικών δασμών, ενιαία νομισματική πολιτική, κτλ.). Με τις διαδικασίες αυτές αποφεύγονται οι διενέξεις και οι συγκρούσεις μεταξύ των κρατών για το ποιος παίρνει τις αποφάσεις.

Δεύτερον, το κράτος συλλαμβάνεται ως ένα άθροισμα επιμέρους συμφέροντων των κοινωνικών ομάδων που το αποτελούν. Αυτά τα επιμέρους κοινωνικά και οικονομικά συμφέροντα, στην πορεία της ενοποίησης, μπορούν να απευθύνονται σε κεντρικούς ευρωπαϊκούς θεσμούς, όπως για τη χρηματοδότηση προγραμμάτων απευθείας από τα κοινοτικά ταμεία.

– Σύμφωνα με το δεύτερο πρότυπο, η ευρωπαϊκή ενοποίηση συλλαμβάνεται ως μια «συμμαχία» μεταξύ κρατών τα οποία διατηρούν την κυριαρχία τους. Αυτού του τύπου η «συμμαχία» οδηγεί τα κράτη σε μια σχέση συμβίωσης όπου το καθένα χρειάζεται τα άλλα για τη διατήρηση και την πρόοδό του. Σε

αυτή την περίπτωση, η Πολιτική Επιστήμη προβάλλει το πρότυπο του ομοσπονδισμού. Σε αυτή την κατεύθυνση, ερευνώνται τύποι συνεργασίας και συνύπαρξης μεταξύ των κρατών και αναζητούνται οι πιο κατάλληλοι θεσμοί για τη διευκόλυνση αυτής της συνύπαρξης.

Ο ομοσπονδισμός περιλαμβάνει δύο τύπους συνεργασίας των κρατών: τον τύπο της συνομοσπονδίας και τον τύπο της ομοσπονδίας. Ιστορικά παραδείγματα ομοσπονδίας αποτελούν η ελβετική ομοσπονδία, η αμερικανική ομοσπονδία, η γερμανική ομοσπονδία.

Η συνομοσπονδία αποτελεί μια «χαλαρή» ένωση μεταξύ ανεξάρτητων κρατών, στην οποία οι κεντρικοί θεσμοί (κυβέρνηση, σύνταγμα

της συνομοσπονδίας) δεν υπερισχύουν των εθνικών θεσμών, οι οποίοι διατηρούν την ισχύ τους.

Αντίθετα, στην περίπτωση μιας ομοσπονδίας, επικρατεί ένα σύνταγμα για ολόκληρη την ομοσπονδία το οποίο αναγνωρίζεται ως ανώτερο των εθνικών συνταγμάτων. Οι πολίτες των κρατών–εθνών είναι πολίτες της ομοσπονδίας.

Η Πολιτική Επιστήμη μελετά ακόμη μια σειρά άλλων προβλημάτων που απασχολούν την πορεία προς την ευρωπαϊκή ενοποίηση, όπως δομές και δυναμικές των πολιτικών σχέσεων που υπάρχουν στα όρια του κράτους–έθνους. Μελετάται, επίσης, η δυναμική την οποία αναπτύσσουν τα συγγενή πολιτικά κόμματα στο ευρωπαϊκό κοινοβούλιο.

Ιδιαίτερη έμφαση δίνεται στην αντιμετώπιση πολιτικών και κοινωνικών συγκρούσεων απέναντι σε προβλήματα όπως ανεργία και αναδιανομή των κοινωνικών πόρων.

6.2.2. Οικονομικές Επιστήμες

Η έρευνα περιλαμβάνει τόσο θεωρητικές όσο και εφαρμοσμένες μελέτες στους τομείς της Οικονομικής Πολιτικής, της Χρηματιστικής Οικονομίας, της Διεθνούς Οικονομίας, της Οικονομίας της Εργασίας, κ.ά.

Κατεξοχήν απασχολεί η σύγκλιση των οικονομιών των χωρών της Ένωσης, με δεδομένο ότι κάθε χώρα έχει το δικό της επίπεδο, δικούς της ρυθμούς και προτεραιότητες ανάπτυξης, που θα πρέπει να κατανοούνται.

Οι έρευνες πραγματοποιούνται στο πλαίσιο του νεοκλασικού υποδείγματος, το οποίο δίνει το προβάδισμα στη μαθηματική ανάλυση και υπάγεται στην επίδραση των αγγλοσαξονικών σχολών. Η νεοκλασική αντίληψη της οικονομικής ολοκλήρωσης της Ευρωπαϊκής Ένωσης επικεντρώνεται κυρίως στην κατάργηση των περιορισμών που αφορούν την ελεύθερη διακίνηση εμπορευμάτων, προσώπων και κεφαλαίων στο εσωτερικό της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Παράλληλα, προωθεί την πλήρη εναρμόνιση ανάμεσα στις επιμέρους νομισματικές και οικονομικές πολιτικές προς ένα ενιαίο πρότυπο. Σύμφωνα με το πρότυπο αυτό, θεωρείται ότι οι μηχανισμοί της αγοράς –προσφορά και

ζήτηση προϊόντων, διαμόρφωση και διακύμανση τιμών, προσφορά και ζήτηση εργασίας, κτλ.– αν αφεθούν ελεύθεροι από πολιτικές παρεμβάσεις, μπορούν να λειτουργήσουν με τέτοιο τρόπο ώστε να παραγάγουν τα καλύτερα αποτελέσματα.

Στην πραγματικότητα, όμως, η ίδια η διαδικασία οικονομικής ολοκλήρωσης παράγει πολλές ανισότητες· ανισότητες μεταξύ των κρατών, μεταξύ των περιφερειών, μεταξύ Βορρά–Νότου, αλλά και μεταξύ των κοινωνικών ομάδων σε κάθε χώρα–μέλος.

Για την άμβλυνση των ανισοτήτων αυτών και για την ορθότερη κατανομή του κόστους και των ωφελειών, σε επίπεδο κρατών αλλά και

κοινωνικών ομάδων, διαμορφώνονται αναγκαστικά αναδιανεμητικοί μηχανισμοί και εφαρμόζονται ευρωπαϊκές πολιτικές ικανές να αντιμετωπίσουν τις ανισότητες αυτές που δημιουργούνται από την ελεύθερη λειτουργία της αγοράς. Οι πολιτικές αυτές αποβλέπουν στη μεταφορά των απαραίτητων χρηματικών πόρων και ενισχύσεων σε ευαίσθητους τομείς, όπως η γεωργία και η απασχόληση, και προωθούνται παράλληλα προγράμματα επιμόρφωσης και κατάρτισης (περιφερειακά προγράμματα ανάπτυξης, επιδοτήσεις αγροτικών προϊόντων, ενισχύσεις πληττόμενων περιοχών).

6.2.3. Κοινωνιολογία

Στην Κοινωνιολογία έχουν εμφανιστεί αρκετοί νέοι κλάδοι, όπως Κοινωνιολογία της Εργασίας, Κοινωνιολογία της Εκπαίδευσης, Κοινωνιολογία του Πολιτισμού, Αστική Κοινωνιολογία, κ.ά.

Στο πλαίσιο της κοινωνικής έρευνας δίνεται έμφαση στη συγκριτική μελέτη των κοινωνικών θεσμών, των δομών και των δυναμικών ανάμεσα στα κράτη-μέλη. Πραγματοποιούνται έρευνες για τη λειτουργία και την εξέλιξη του θεσμού της οικογένειας, την προστασία της υγείας, τη μετανάστευση. Η εμπειρική έρευνα εστιάζει στην ανάλυση των σχέσεων ανάμεσα στο κράτος και στην αγορά εργασίας, στην κοινωνική ανισότητα και

στην κοινωνική πολιτική. Οι ερευνητικές περιοχές καλύπτουν τη μελέτη της κοινωνικής κινητικότητας, της κοινωνιολογίας της εκπαίδευσης, το ρόλο και τη θέση της γυναίκας στον καταμερισμό της εργασίας.

6.2.4. Κοινωνική Ανθρωπολογία

Οι έρευνες στην Κοινωνική Ανθρωπολογία προσανατολίζονται στα συστήματα συγγένειας, στους μύθους, στις συμβολικές πρακτικές που συμβάλλουν στην κατανόηση αφρικανικών και ασιατικών κοινωνιών αλλά και των ποικίλων εθνοτήτων που υπάρχουν στον κόσμο και τις τελευταίες δεκαετίες μεταναστεύουν στη Δύση. Οι έρευνες στο πεδίο αυτό συμβάλλουν στην

κατανόηση της συνθετότητας των σύγχρονων πολυπολιτισμικών κοινωνιών και στη διαμόρφωση του θεσμικού και του πολιτισμικού πλαισίου στο οποίο θα συνυπάρξουν οι επιμέρους μειονότητες.

6.3. ΟΙ ΚΟΙΝΩΝΙΚΕΣ ΕΠΙΣΤΗΜΕΣ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ

Το ελληνικό κράτος, το οποίο σχηματίζεται το 1830, χαρακτηρίζεται από έναν αργό ρυθμό εκβιομηχάνισης, που δεν εμπόδισε όμως την ταχεία διαδικασία σχηματισμού μεγάλων αστικών κέντρων, τον προσανατολισμό της αγροτικής παραγωγής σε εξαγώγιμα προϊόντα, την αύξηση των μη παραγωγικών υπηρεσιών. Είναι χαρακτηριστικό,

ακόμη, ότι ο Ελληνισμός του εξωτερικού συμμετέχει πλατιά και ολόπλευρα στη ζωή του ανεξάρτητου βασιλείου. Η εκπαίδευση επεκτείνεται γρήγορα και ομοιόμορφα σε όλη τη χώρα. Είναι υποχρεωτική, παρέχεται δωρεάν και, το πιο εντυπωσιακό, το ποσοστό φοίτησης είναι το μεγαλύτερο στον κόσμο.

Το Πανεπιστήμιο Αθηνών ιδρύεται το 1837. Οι καθηγητές του σπούδασαν ή συνέχισαν τις σπουδές τους στο εξωτερικό. Το μεγαλύτερο ποσοστό φοιτητών το απορροφά η Νομική. Γύρω στα τέλη του προηγούμενου αιώνα, περισσότερο από το μισό του συνολικού σώματος των φοιτητών προσελκύεται από τη σχολή αυτή. Με δεδομένο ότι δεν είχαν συσταθεί ξεχωριστές σχολές

για τις Πολιτικές και τις Οικονομικές Επιστήμες, τα Νομικά συγκροτούν κατεξοχήν τον τομέα που οδηγεί δυνάμει στις κορυφές των κρατικών και των χρηματιστηριακών γραφειοκρατειών.

Η διάδοση των Κοινωνικών Επιστημών στις αρχές του 20ού αιώνα σηματοδοτείται με την ίδρυση της «Κοινωνιολογικής Εταιρείας» από τον Αλέξανδρο Παπαναστασίου (1867–1936), το 1908, με ιδρυτικά μέλη, εκτός του Α. Παπαναστασίου, τους Κ. Τριανταφυλλόπουλο, Π. Αραβαντινό, Θρ. Πετιμεζά (νομικούς) και τον παιδαγωγό Α. Δελμούζο. Επιστημονική επιδίωξη της Εταιρείας ήταν η σύνδεση της Κοινωνιολογίας με την Πολιτική Επιστήμη και στη βάση αυτή αναπτύχθηκε ένας

πρωτοποριακός προβληματισμός.

Το 1916 ιδρύεται από τον Α. Παπαναστασίου η «Εταιρεία Κοινωνικών και Πολιτικών Επιστημών», με στόχο την ανάπτυξη μιας αξιολογικά ουδέτερης Κοινωνιολογίας.

Από το 1921 αρχίζει να κυκλοφορεί το περιοδικό Αρχείον Οικονομικών και Κοινωνικών Επιστημών, με ιδρυτή τον Δ. Καλλιτσουνάκη, με σκοπό την επιστημονική και κριτική διερεύνηση της ελληνικής κοινωνίας. Δημοσιεύονται μέχρι τη δεκαετία του '60 σημαντικές κοινωνιολογικές και οικονομικές εργασίες. Η θεσμική κατοχύρωση του τομέα των Κοινωνικών Επιστημών συντελείται με τη δημιουργία εδρών Κοινωνιολογίας στα Πανεπιστήμια Θεσσαλονίκης (1926) και Αθηνών (1929) και με την

ίδρυση το 1927 της Ανώτατης Σχολής Πολιτικών Επιστημών. Υπόδειγμα για τη σχολή αυτή, η οποία αργότερα μετονομάστηκε σε Πάντειο Σχολή Πολιτικών Επιστημών, ήταν η Σχολή Πολιτικών Επιστημών στη Γαλλία, ένα κέντρο σπουδών για την ανάπτυξη της γαλλικής Διοίκησης και την κατάρτιση των στελεχών της. Το 1933 η Πάντειος αποτελείται από δυο τμήματα, το Πολιτικό–Ιστορικό και το Κοινωνικό–Οικονομικό, και οι σπουδές είναι προσανατολισμένες στην κατάρτιση των στελεχών της Δημόσιας Διοίκησης.

Μετά το Β΄ Παγκόσμιο Πόλεμο και τον Εμφύλιο –και το βαθύ πολιτικό και ιδεολογικό διχασμό που τον συνόδευε– το ψυχροπολεμικό κλίμα

που επικρατεί, αλλά και οι γενικό-
τερες πολιτικές–ιδεολογικές αντιλή-
ψεις που κυριάρχησαν στη χώρα
μας, επηρεάζουν σημαντικά την
ανάπτυξη των Κοινωνικών Επιστη-
μών. Κυρίαρχες επιστήμες αναδει-
κνύονται το Δίκαιο και η Οικονομία,
ενώ η ανάλυση των κοινωνικών και
των πολιτικών φαινομένων «ενσω-
ματώνεται» στην Πολιτειολογία, στο
Δημόσιο και στο Διεθνές Δίκαιο, κα-
θώς και στη Δημόσια Διοίκηση.

Το κλίμα αυτό αρχίζει να μετα-
βάλλεται στις αρχές της δεκαετίας
του '60. Η ανάγκη να ακολουθήσει
η χώρα μας την κατεύθυνση μιας
σύγχρονης οικονομικής ανάπτυξης
και, κυρίως, η επιταγή της αποκατά-
στασης ενός αυτόνομου από τα
εξωθεσμικά κέντρα παρέμβασης

(παλάτι, ΗΠΑ) κοινοβουλευτικού καθεστώτος οδήγησαν στην εντυπωσιακή ανάπτυξη των Κοινωνικών Επιστημών.

Η αυταρχική παρένθεση της δικτατορίας (1967–1974) αναστέλλει την κοινωνικοεπιστημονική θεωρία και έρευνα, οδηγεί όμως στην ανάδειξη ενός πλούσιου επιστημονικού δυναμικού που ριζοσπαστικοποιείται έντονα μετά το 1974.

Η πτώση της δικτατορίας σηματοδοτεί μια περίοδο έντονου κοινωνικοπολιτικού προβληματισμού, κατά την οποία οι Κοινωνικές Επιστήμες επικεντρώνονται στην ανάλυση και στην επιστημονική θεμελίωση του προβληματισμού αυτού που αφορά το χαρακτήρα, τη δομή και την προοπτική της ελληνικής κοινωνίας στο σύγχρονο κόσμο.

Στη δεκαετία του '80 η Πάντειος μετονομάζεται σε Πάντειο Πανεπιστήμιο Κοινωνικών και Πολιτικών Επιστημών, περιλαμβάνει οκτώ τμήματα, οι σπουδές δεν είναι πλέον στενά συνδεδεμένες με τη Δημόσια Διοίκηση και προσανατολίζονται στη διερεύνηση όλων των Κοινωνικών Επιστημών. Την ίδια εποχή ιδρύονται νέα τμήματα Κοινωνικών

Επιστημών στα ελληνικά πανεπιστήμια, όπως το τμήμα Κοινωνιολογίας στο Πανεπιστήμιο Κρήτης (1984), η Σχολή Κοινωνικής Ανθρωπολογίας στο Πανεπιστήμιο Αιγαίου, τμήματα Μέσων Μαζικής Ενημέρωσης, Ψυχολογίας κτλ.

6.3.1. Οι σπουδές των Κοινωνικών Επιστημών στην Ελλάδα

Η πανεπιστημιακή διδασκαλία στην Ελλάδα παρέχεται από δημόσια ιδρύματα. Τα πανεπιστημιακά τμήματα συμμετέχουν στο Πρόγραμμα ERASMUS, που προβλέπει την ανταλλαγή προπτυχιακών φοιτητών, και συνεργάζονται με ευρωπαϊκά πανεπιστήμια. Μετά

το πέρας των πανεπιστημιακών σπουδών, υπάρχει ένας μεταπτυχιακός κύκλος σπουδών ο οποίος διαρκεί κατά κανόνα τέσσερα εξάμηνα. Μετά την ολοκλήρωση και του κύκλου αυτού, υπάρχει η δυνατότητα εκπόνησης διδακτορικής εργασίας, με την εποπτεία τριμελούς πανεπιστημιακής επιτροπής, για τη λήψη διδακτορικού διπλώματος.

Συνοπτικά, ως προς τις κατευθύνσεις έρευνας και τα αντικείμενα μελέτης κατά τη διάρκεια των σπουδών, μπορούμε να αναφέρουμε τα εξής:

Πολιτική Επιστήμη: Οι σπουδές εξειδικεύονται σε βασικές κατευθύνσεις έρευνας και σε επιμέρους αντικείμενα μελέτης. Στην κατεύθυνση της Πολιτικής Επιστήμης εξετάζονται προβλήματα πολιτικής θεωρίας,

πολιτικής φιλοσοφίας και ψυχολογίας, εμπειρικές μέθοδοι των Κοινωνικών Επιστημών, ζητήματα θεωρίας του κράτους, των πολιτικών συστημάτων, με εξειδίκευση στην ελληνική πολιτική και Ιστορία, κτλ. Στην κατεύθυνση των Διεθνών Σπουδών, εξετάζονται το Δημόσιο Διεθνές Δίκαιο, η συγκρότηση και λειτουργία των διεθνών οργανισμών, οι θεσμοί και οι λειτουργίες των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων, οι διεθνείς οικονομικές σχέσεις, οι διακρατικές σχέσεις γεωγραφικών περιοχών όπως τα Βαλκάνια και η Μέση Ανατολή.

Οικονομία: Οι σπουδές στην Οικονομία αρχίζουν στα μέσα του 19ου αιώνα, με τον καθηγητή Ι. Σούτσο, στο Πανεπιστήμιο Αθηνών και είναι επηρεασμένες από την κλασική

σχολή της Πολιτικής Οικονομίας και τα επιχειρήματα του οικονομικού φιλελευθερισμού. Από τα τέλη της δεκαετίας του '30, γίνονται γνωστές οι απόψεις του Κέινς, αλλά μετά το Β΄ Παγκόσμιο Πόλεμο υποστηρίζεται ενεργά το κείνσιανό επιχείρημα υπέρ των κρατικών παρεμβάσεων. Σήμερα η Οικονομία διδάσκεται στα περισσότερα πανεπιστήμια της χώρας. Τα γνωστικά αντικείμενα επικεντρώνονται στη Μακροοικονομική, στη Μικροοικονομική, στα Μαθηματικά, στη Στατιστική, στην Ελληνική Οικονομία, στο Διεθνές Εμπόριο και στις Διεθνείς Χρηματαγορές, σε ζητήματα ανάπτυξης, κτλ.

Κοινωνιολογία: Μελετώνται οι βασικές αρχές στις οποίες στηρίζεται

η Κοινωνιολογία, οι μέθοδοι και οι τεχνικές της κοινωνικής έρευνας, οι θεσμοί και ο χαρακτήρας της ελληνικής κοινωνίας– εξετάζονται, επίσης, επιμέρους κλάδοι, όπως Πολιτική Κοινωνιολογία, Αγροτική Κοινωνιολογία, Αστική Κοινωνιολογία, Κοινωνιολογία του Δικαίου, της Γνώσης, της Οικογένειας, του Πολιτισμού, της Εκπαίδευσης.

Ψυχολογία: Έχουν ιδρυθεί τμήματα Ψυχολογίας στη Φιλοσοφική Σχολή Θεσσαλονίκης, στη Σχολή Κοινωνικών Επιστημών του Πανεπιστημίου Κρήτης, στο Πάντειο Πανεπιστήμιο. Υπάρχει, ακόμη, Τομέας Ψυχολογίας στο Πανεπιστήμιο Αθηνών, ενώ μαθήματα Ψυχολογίας διδάσκονται και στα Παιδαγωγικά Τμήματα. Σε γενικές γραμμές, οι

σπουδές επικεντρώνονται στη διερεύνηση των βασικών εννοιών και των κυρίων κατευθύνσεων της Ψυχολογίας, όπως Κοινωνική Ψυχολογία, Κλινική Ψυχολογία, Πειραματική Ψυχολογία, Γνωστική–Εξελικτική Ψυχολογία, Νευροψυχολογία, Παιδαγωγική Ψυχολογία, με σκοπό την κατάρτιση επιστημόνων οι οποίοι θα μπορέσουν να συνεισφέρουν τόσο στη θεωρητική όσο και στην πρακτική αντιμετώπιση των ψυχολογικών προβλημάτων που αφορούν το σύγχρονο άτομο.

Ανθρωπολογία: Οι σπουδές έχουν διπλό στόχο και αποβλέπουν τόσο στη θεωρητική κατάρτιση των επιστημόνων στα γνωστικά αντικείμενα της Κοινωνικής Ανθρωπολογίας, των πολιτισμικών φαινομένων

και της κοινωνικής πολιτικής, όσο και στην παρέμβαση στην κοινωνική πραγματικότητα υπέρ της επικοινωνίας και της δημιουργικής συνύπαρξης ατόμων, λαών και πολιτισμών. Τμήματα Ανθρωπολογίας έχουν ιδρυθεί στο Πάντειο Πανεπιστήμιο (Τμήμα Κοινωνικής Πολιτικής και Κοινωνικής Ανθρωπολογίας) και στο Πανεπιστήμιο του Αιγαίου (Τμήμα Κοινωνικής Ανθρωπολογίας).

Η επιστημονική δραστηριότητα στο πεδίο των Κοινωνικών Επιστημών περιλαμβάνει ακόμη:

- Εθνικά κέντρα ερευνών (ΕΙΕ, ΕΚΚΕ)
- Ινστιτούτα και πανεπιστημιακά κέντρα ερευνών

- **Ανεξάρτητα ιδρύματα και ερευνητικά κέντρα**
- **Επαγγελματικές εταιρείες επιστημονικών κλάδων**
- **Επιστημονικά περιοδικά, βιβλιοθήκες, επιστημονικές εκδόσεις**

6.3.2. Επαγγελματικές προοπτικές

Οι Κοινωνικές Επιστήμες είναι πρωταρχικά συνδεδεμένες με την έρευνα. Οι ιστορικές εξελίξεις που χαρακτηρίζουν την εποχή μας θέτουν το καθήκον να μελετηθούν τα νέα προβλήματα. Οι παγκόσμιες οικονομικές σχέσεις, η πορεία της Ευρωπαϊκής Ενοποίησης, τα κρίσιμα οικονομικά και κοινωνικά προβλήματα που αντιμετωπίζουν οι

σύγχρονες κοινωνίες, οι μεταβολές στην πολιτική γεωγραφία της Βαλκανικής Χερσονήσου και οι σχέσεις μας με τους γειτονικούς λαούς είναι ανοιχτά ζητήματα που αφορούν άμεσα την ελληνική κοινωνία. Γι' αυτό και οι Κοινωνικές Επιστήμες αποτελούν ένα ζωτικό χώρο επεξεργασίας και ανάλυσης των κοινωνικοπολιτικών και οικονομικών προβλημάτων που απασχολούν την κοινωνία μας.

Ένα ευρύ πεδίο δραστηριότητας των κοινωνικών επιστημόνων αφορά τη στελέχωση των πολιτικών θεσμών, των δημοσίων οργανισμών και επιχειρήσεων, όπου κοινωνικοί επιστήμονες κατέχουν θέσεις πολιτικών συμβουλών και αναλυτών.

Ένα νέο πεδίο διεύρυνσης των κοινωνικών επιστημών προκύπτει από την αλματώδη ανάπτυξη των Μέσων Μαζικής Επικοινωνίας και των υπηρεσιών των Δημοσίων Σχέσεων. Σ' αυτούς τους τομείς διανοίγεται ένα ευρύ πεδίο απασχόλησης για όλες σχεδόν τις δραστηριότητες που συνδέονται με τις Κοινωνικές και Πολιτικές Επιστήμες.

Τέλος, σε εθνικό επίπεδο, οι ριζικές κοινωνικοοικονομικές και διοικητικές αλλαγές που συνδέονται με τη συμμετοχή της χώρας στις ευρωπαϊκές εξελίξεις οδηγούν στην ανάπτυξη μιας σειράς νέων επαγγελματικών δραστηριοτήτων: δημόσιες και ιδιωτικές υπηρεσίες που συνδέονται με τα ευρωπαϊκά θέματα και τις ευρωπαϊκές υπηρεσίες, υπηρεσίες

που αφορούν τη συγκρότηση της περιφερειακής και τοπικής αυτοδιοίκησης, κέντρα έρευνας και εταιρείες δημοσκοπήσεων, τομείς της δημόσιας και της ιδιωτικής εκπαίδευσης –με την καθιέρωση μαθημάτων κοινωνικών επιστημών στη δευτεροβάθμια εκπαίδευση– αποτελούν μερικούς από τους νέους τομείς όπου μπορούν να απασχοληθούν οι κοινωνικοί επιστήμονες.

Είναι φανερό ότι στα σύγχρονα πολυσύνθετα προβλήματα τόσο οι εξειδικευμένες γνώσεις όσο, κυρίως, οι σε βάθος θεωρητικές αναλύσεις είναι απόλυτα αναγκαίες για να μπορέσει η κοινωνία του 21ου αιώνα να πετύχει τους στόχους της διατηρώντας παράλληλα τη συνοχή και την αλληλεγγύη της.

Σ' αυτή την πορεία μαζί με την τεχνολογική πρόοδο, οι Κοινωνικές Επιστήμες συνιστούν ένα σταθερό θεμέλιο γνώσης, έρευνας, προόδου και αποτελούν την εγγύηση ότι η ανθρωπότητα θα προχωρήσει με βάση τις αξίες που σημάδεψαν τον ανθρώπινο πολιτισμό.

Ερωτήσεις

- 1) α. Ποια η συμβολή των Κοινωνικών Επιστημών στη διερεύνηση των προβλημάτων που προκύπτουν από την πορεία της ευρωπαϊκής ενοποίησης;**

- β. Ποια αντικείμενα έρευνας προκύπτουν και πώς αντιμετωπίζονται από την επιστημονική κοινότητα;**
- γ. Ποια η διαφορά μεταξύ του νεο-λειτουργιστικού υποδείγματος και του ομοσπονδισμού, όσο αφορά το πρότυπο πολιτικής ενοποίησης της Ευρωπαϊκής Ένωσης;**
- δ. Ποιο πρότυπο κρίνετε συμφερότερο για τη χώρα μας αλλά και για τη συνολική ευρωπαϊκή προοπτική; Να αναφέρετε τα πλεονεκτήματα και τα μειονεκτήματα του νεο-κλασικού υποδείγματος στο πεδίο της οικονομίας και της κοινωνικής συνοχής.**

- 2) α. Σε ποια πολιτικοκοινωνικά αίτια οφείλεται η ανάπτυξη των Κοινωνικών Επιστημών στη χώρα μας;
- β. Να συνδέσετε το αίτημα της εθνικής ολοκλήρωσης, που διατυπώθηκε στην αρχή του 20ού αιώνα, με την ανάγκη μιας νέας ιστορικοκοινωνικής θεώρησης της Ελλάδας και της ελληνικής κοινωνίας.
- γ. Γιατί, αρχικά, οι Κοινωνικές Επιστήμες προσανατολίστηκαν στο Δίκαιο, στην Οικονομία και στη Δημόσια Διοίκηση;

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- Π. Κ. Ιωακειμίδης, Η Ευρωπαϊκή Πολιτική Ένωση. Θεωρία, Διαπραγμάτευση, Θεσμοί και Πολιτικές, εκδ. Θεμέλιο, Αθήνα 1993.**
- Π. Ιωακειμίδης, Ευρωπαϊκή Ένωση και Ελληνικό Κράτος - Οι Επιπτώσεις από την Ενοποιητική Διαδικασία, εκδ. Θεμέλιο, Αθήνα 1998.**
- Γ. Κοντογιώργης, «Η Πολιτική ως Αντικείμενο στη Διδασκαλία και στην Έρευνα», στο Προοπτικές και Μέλλον των Κοινωνικών Επιστήμων στην Ελλάδα (επιστημονικό διήμερο), Τμήμα Κοινωνιολογίας Πανεπιστημίου Κρήτης, Ρέθυμνο 1999.**
- Ν. Μαραβέγιας–Μ. Τσινισιζέλης, Η Ολοκλήρωση της Ευρωπαϊκής**

Ένωσης- Θεσμικές, Πολιτικές και Οικονομικές πτυχές, εκδ. Θεμέλιο, Αθήνα 1995.

- (εκδοτ. οίκος) Γ. Παπαδημητρίου, Δημοκρατία και Ευρωπαϊκή Ολοκλήρωση, Αθήνα–Κομοτηνή 1993.**
- Λ. Τσούκαλης, Η Νέα Ευρωπαϊκή Οικονομία, η Πολιτική και Οικονομική Διάσταση της Ολοκλήρωσης, εκδ. Παπαζήση, Αθήνα 1993.**
- Γ. Υφαντόπουλος – Ν. Μανιαδάκης, Η Κοινωνική Προστασία στις Χώρες της Ευρωπαϊκής Κοινότητας και στην Ελλάδα, Πανεπιστήμιο Αθηνών, Τμήμα Πολιτικής Επιστήμης και Δημόσιας Διοίκησης, Αθήνα 1994.**

ΓΕΝΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- M. Αγγελίδης, Η γένεση του Φιλελευθερισμού, Ίδρυμα Σάκη. Καράγιωργα, Αθήνα 1994**
- M. Αγγελίδης–Κ. Ψυχοπαίδης (επιμ.), Κείμενα Πολιτικής Οικονομίας και Θεωρίας της Πολιτικής, Αξιολογικά/ Κείμενα, εκδ. Εξάντας, Αθήνα 1992**
- G. Balandier, Πολιτική Ανθρωπολογία, Αθήνα 1971**
- G. Bachelard, La formation de l' esprit scientifique, PUF, Παρίσι 1968**
- H. Becker–H. E. Burnes, Social thought from lore to sciences, Dover Publications, Ν. Υόρκη 1961R.**

- Blanche, La methode experimentale et la philosophie de la physique, Colin, Παρίσι 1968**
- H. Butterfield, Η καταγωγή της σύγχρονης επιστήμης (1300–1800), ΜΙΕΤ., Αθήνα 1983.**
- Π. Γέμτος, Οι κοινωνικές επιστήμες. Μια εισαγωγή, εκδ. Τυπωθήτω Αθήνα 1995**
- του ιδίου, Μεθοδολογία των Κοινωνικών Επιστημών, Γ. Δαρδανός, α. τόμ., εκδ Παπαζήσης, Αθήνα 1984**
- E. Cassirer, Substance et fonction, Minuit, Παρίσι 1977**
- A.F. Chalmers, Τι Είναι Αυτό που Λέμε Επιστήμη; Πανεπιστημιακές Εκδόσεις Κρήτης, Ηράκλειο 1994.**
- Craib, Σύγχρονη Κοινωνική Θεωρία, εκδ., Πατάκης, Αθήνα 1998.**

- P. Clavel, Les mythes fondateurs des sciences sociales, PUF, Παρίσι 1980**
- R. Descartes, Λόγος περί της Μεθόδου, εκδ. Παπαζήση, Αθήνα 1976.**
- B. Ζόμπαρτ, Ο Αστός, εκδ. Νεφέλη, Αθήνα 1998.**
- G. Granger, La pensée formelle et science de l'homme, Aubier, Παρίσι 1961**
- S. Gordon, The History and Philosophy of Social Science, Cambridge 1994**
- B. Κάλφα, Πλάτωνος Τίμαιος, εκδ. Πόλις, Αθήνα 1995.**
- Π. Κονδύλης, Από τον 20ό στον 21ο αιώνα, εκδ. Θεμέλιο, Αθήνα 1998.**

- Θ. Κονιαβίτης, Πλουραλισμός στην Κοινωνιολογία, εκδ. Οδυσσέας, Αθήνα 1993.
- Γ. Κουζέλης (επιμ.), Επιστημολογία. Κείμενα, εκδ. Νήσος, Αθήνα 1993
- Γ. Κουζέλης–Κ.Ψυχοπαίδης (επιμ.), Επιστημολογία των Κοινωνικών Επιστημών, εκδ. Νήσος, Αθήνα 1996
- Α. Κοϋρέ, Από το κλειστό στο άπειρο σύμπαν, εκδ. Ευρύαλος, Αθήνα 1989.
- Α. Kouyré, Études Galileennes, Hermann, Παρίσι 1968
- Α. Kouyré, Études Newtoniennes, Gallimard, Παρίσι 1968
- Άνταμ Κούπερ, Ανθρωπολογία και Ανθρωπολόγοι, εκδ. Καστανιώτης, Αθήνα 1983.

- J. Habermas, Αγώνες Αναγνώρισης στο Δημοκρατικό κράτος Δικαίου, εκδ. Νέα Σύνορα Α Α. Λιβάνη, Αθήνα 1994.**
- J. Laplanche, Ζωή και Θάνατος στη Ψυχανάλυση, εκδ. Νεφέλη, Αθήνα, 1988.**
- Κλ. Λεβί Στρώς, Μνήμες Μακρινές και Πρόσφατες, εκδ. Ολκός Αθήνα 1998.**
- H. Lefevre, Κοινωνιολογία του Μαρξ, μτφ. Τ. Αναστασιάδη, επιμ. Δ. Τσαούση, εκδ. Gutenberg, Αθήνα 1985**
- Ο. Μαννόι, Φρόιντ, εκδ. Εστία, Αθήνα 1993**
- M. Marx–W. Cronan–Hillix, System and Theories in Shychology, M. Craw–Hill International Editions, New York 1974**

- Μοντεσκιέ, Το πνεύμα των νόμων, εκδ. Γνώση, Αθήνα 1994.**
- C. de Montlibert, Εισαγωγή στη Κοινωνιολογική Συλλογιστική, εκδ. Καρδαμίτσα, Αθήνα 1998**
- F.S.Nozehorp, The logic of the sciences and humanity, MacMillan, Ν. Υόρκη 1947**
- Ε, Ντυρκέμ, Οι κανόνες της κοινωνιολογικής μεθόδου, εκδ. Gutenberg.**
- Μ. Ουόλζερ, Περί Ανεκτικότητας, εκδ. Καστανιώτης, Αθήνα 1998.**
- R. Pernoud, Pour en finir avec le Moyen Age, Seuil, Παρίσι 1979**
- Σ. Παπαστάμου, Εγχειρίδιο Κοινωνικής Ψυχολογίας, εκδ. Οδυσσέας, 19934**
- Ι. Πατέλλη, Η φιλοσοφία του Hobbes, Ίδρυμα Σ. Καράγιωργα, Αθήνα 1995**

- Θ. Πελεγγρίνης (επιμ.), Φάουστ, Η μαγεία της Φιλοσοφίας. Η Φιλοσοφία της Μαγείας, Πανεπιστήμιο Αθηνών, εκδ. Ελληνικά Γράμματα, Αθήνα 1994.**
- Μ. Πετμετζίδου (επιμ.), Σύγχρονη Κοινωνιολογική Θεωρία, τομ. Ι–ΙΙ, Πανεπιστημιακές Εκδόσεις Κρήτης, Ηράκλειο 1996.**
- Μ. Πετμετζίδου Κοινωνικές Ανισότητες και Κοινωνική Πολιτική, εκδ. Εξάντας, Αθήνα 1992.**
- Κ. Popper, La Logique de la decouverte scientifique, Payot, Παρίσι 1979**
- Ντ. Ρικάρντο–Καρλ Μαρξ, Αξία και υπεραξία, εκδ. Κριτική 1989**
- G. Ritzer, Classical Sociological Theory, Mc Graw–Hill International Editions, New York 1996.**

- J. Ritsert, Τρόποι σκέψης και βασικές έννοιες της Κοινωνιολογίας, πρόλογος και επιμ. Γ. Κουζέλης, εκδ. Κριτική, Αθήνα 1991**
- P. Rosenvallon, La Nouvelle Question Sociale, Seuil, Paris 1995.**
- M. Σενελλάρ, Μακιαβελισμός και κρατική σκοπιμότητα, εκδ. Εστία, Αθήνα 1997**
- Ό. Στασινοπούλου, «Οικογένεια, κράτος κοινωνική πολιτική», στο Διαστάσεις τη Κοινωνικής Πολιτικής Σήμερα, Αθήνα 1993.**
- Λ. Στράους, Φυσικό Δίκαιο και Ιστορία, εκδ. Γνώση 1988**
- Κ. Τσουκαλάς, Είδωλα Πολιτισμού, εκδ, Θεμέλιο, Αθήνα 1991.**
- Β. Φίλιας (γενική εποπτεία), Εισαγωγή στη Μεθοδολογία και τις Τεχνι-**

κές των Κοινωνικών Ερευνών
εκδ. Gutenberg Αθήνα 1972.

**Ζ. Π. Φιτουσσί, Η Απαγορευμένη
Συζήτηση, Εκδ. Πόλις, Αθήνα
1997.**

**Τ. Χομπς, Λεβιάθαν, εκδ. Γνώση,
Αθήνα 1989.**

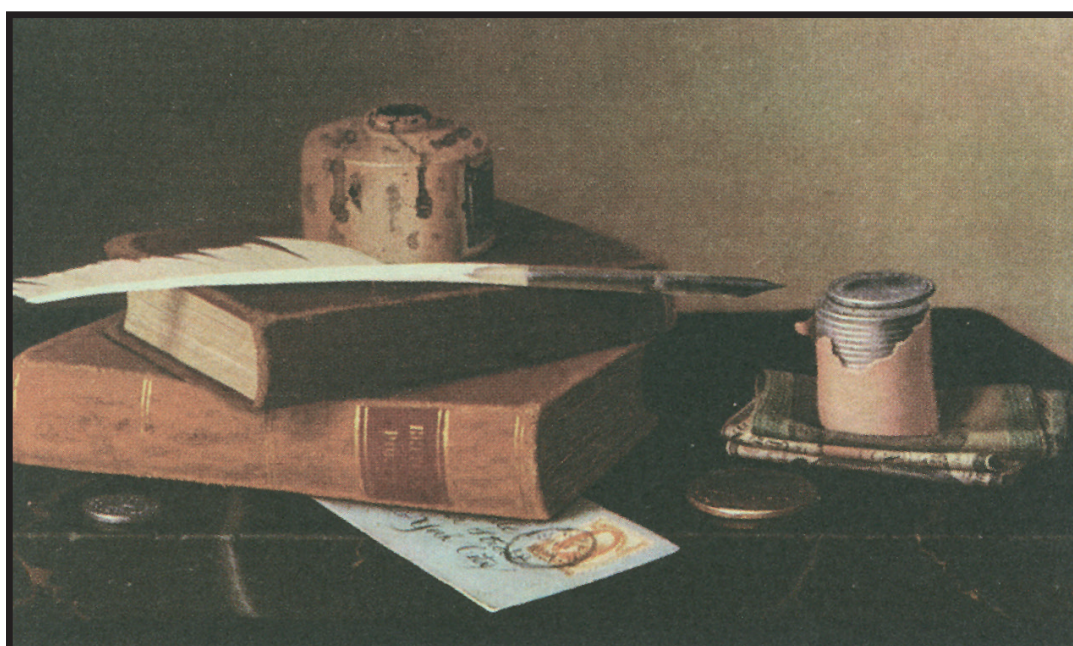
**Μ. Ψαλιδόπουλος, Κεϋνσιανή θεωρία
και ελληνική οικονομική πολιτική,
εκδ. Κριτική, Αθήνα 1990**

**Μ. Ψαλιδόπουλος, Οικονομικές
Θεωρίες και Κοινωνική Πολιτική,
εκδ. Αίολος Αθήνα 1997.**

**Κ. Ψυχοπαίδης, Ιστορία και Μέθοδος,
εκδ. Σμίλη, Αθήνα 1994**

**E. Weber, A History of Europe, New
York 1971.**

**M. Weber, Η γέννηση του σύγχρονου
καπιταλισμού, εκδ. Παπαζήση,
Αθήνα χ.χ.**

---

* Να σημειωθεί ότι η βιβλιογραφία που παρατίθεται είναι ενδεικτική.

ΛΕΞΙΛΟΓΙΟ

Αγορά Μηχανισμός που κάνει δυνατή την επικοινωνία παραγωγών και καταναλωτών, τις ανταλλαγές είτε αγαθών είτε υπηρεσιών. Στο πλαίσιο των ανταλλαγών, τα συναλλασσόμενα άτομα επιχειρούν να αυξήσουν το κέρδος τους.

Αιτιότητα Γενικά η αρχή της αιτιότητας εκφράζει τη σχέση μεταξύ αιτίας και αποτελέσματος. Όμως δεν πρέπει να εξαντλούμε το περιεχόμενο της αιτιότητας στην αναζήτηση

της αρχικής αιτίας όπως δηλώνεται στη φράση «κάθε φαινόμενο έχει την αιτία του». Αντίθετα, εκείνο που χαρακτηρίζει την αιτιότητα είναι οι νόμοι της διαδοχής ή ο γενικός νόμος της διαδοχής και δείχνει όλες τις αλλαγές που επέρχονται μεταξύ αιτίας και αποτελέσματος.

Αλλοτρίωση Υποδηλώνει την αποξένωση των ατόμων από τον εαυτό τους, τα δημιουργήματά τους και τους άλλους. Όρος βασικά φιλοσοφικός, με τη θεωρία του Μαρξ τοποθετήθηκε στο πλαίσιο της σχέσης του ανθρώπου με την εργασία του.

Αναπαράσταση Αναφέρεται στον τρόπο με τον οποίο εικόνες και κείμενα περισσότερο ανακατασκευάζουν παρά αντανakλούν τις αρχικές

πηγές τους. Μια ζωγραφιά, μια φωτογραφία ή ένα γραπτό κείμενο για ένα δέντρο δεν είναι ποτέ το ίδιο το πραγματικό δέντρο, αλλά η ανακατασκευή εκείνου που φαίνεται να εννοεί όποιος το αναπαρέστησε.

Αναπαραστάσεις συλλογικές Αναφέρονται σε ιδέες, πεποιθήσεις και αξίες τις οποίες έχει κατασκευάσει μια ομάδα. Δεν ανάγονται σε ατομικούς συντελεστές, αλλά θεωρείται ότι δημιουργούνται μέσα από τις σχέσεις αλληλεπίδρασης ανάμεσα στα μέλη μιας ομάδας, θρησκευτικής πολιτικής, στρατιωτικής, κτλ.

Ανεργία Η αδυναμία απορρόφησης ενός τμήματος του ανθρώπινου δυναμικού που διατίθεται για εργασία εξαιτίας της περιορισμένης ζήτησης

θέσεων εργασίας. Η ανεργία μπορεί να έχει προσωρινή ή μονιμότερη διάρκεια.

Ανομία Κοινωνική κατάσταση που εκφράζει αποδιοργάνωση της κοινωνίας. Συμβαίνει όταν το πλαίσιο των κανόνων έχει χάσει τη συνοχή του και έχει περιοριστεί στο ελάχιστο η αλληλεγγύη στις σχέσεις των ατόμων, σύμφωνα με τον Ντυρκέμ.

Αξίες Γενικές αρχές, ιδεώδη που προσδιορίζουν την ανθρώπινη συμπεριφορά, αποτελώντας και κριτήριο της. Απορρέουν από τη ζωή των ανθρώπων σε συγκεκριμένα ιστορικά και πολιτισμικά πλαίσια, μεταδίδονται από γενιά σε γενιά και καθίστανται σταθερό σημείο αναφοράς της κοινωνικής δραστηριότητας.

Αντίδραση Απάντηση της συμπεριφοράς ενός οργανισμού απέναντι σε ένα ερέθισμα.

Αξιολογική ουδετερότητα επιστήμης Η άποψη ότι η επιστημονική διαδικασία, η έρευνα και η μελέτη της πραγματικότητας θα πρέπει να είναι ουδέτερη: να μην περιέχει δηλαδή αξιολογικές κρίσεις για ανθρώπους ή θεσμούς που εξετάζει. Για τον Μαξ Βέμπερ, αυτή είναι η ιδεώδης κατάσταση των Κοινωνικών Επιστημών.

Απολυταρχία Πολιτικό σύστημα, διαδεδομένο στις μοναρχίες της Δυτικής Ευρώπης κατά τον 16ο, τον 17ο και τον 18ο αιώνα, στο οποίο η νόμιμη εξουσία είναι απεριόριστη και χωρίς έλεγχο.

Ασυνείδητο Βασικός όρος της ψυχαναλυτικής θεωρίας. Αναφέρεται στα περιεχόμενα μιας περιοχής του ψυχισμού. Πρόκειται για σκέψεις, επιθυμίες, ορμές που έχουν απομακρυνθεί από τη συνείδηση, αν και με διάφορους τρόπους υπάρχει τάση να επιστρέψουν σε αυτή και να προσδιορίζουν τη συμπεριφορά του ατόμου.

Αφαίρεση Η αφαίρεση είναι η πράξη του πνεύματος να εξετάζει ξεχωριστά αυτό που δε διακρίνεται ούτε διαχωρίζεται στην πραγματικότητα. Μπορούμε να εξετάσουμε τη μορφή ενός πράγματος, για παράδειγμα τη σφαιρικότητα ενός πράγματος, ανεξάρτητα από την ύλη, το χρώμα και τις διαστάσεις.

Διαρθρωτική ανεργία Η ανεργία που δημιουργείται από ορισμένες βασικές αλλαγές στη δομή και στις συνθήκες, ιδιαίτερα στις τεχνολογικές, της οικονομίας. Για παράδειγμα, η ραγδαία εισαγωγή νέων τεχνολογιών στην εργασιακή διαδικασία οδηγεί στην αναδιάρθρωση της παραγωγής κατά κλάδους και τομείς και προκαλεί ανεργία.

Εμπειρισμός Η φιλοσοφική θέση που υποστηρίζει ότι η γνώση προέρχεται αποκλειστικά από την εμπειρία και αξιολογείται μέσω αυτής. Στην κλασική του έκφραση, ο εμπειρισμός υπήρξε ευθέως αντίθετος του ορθολογισμού.

Εξουσία Ισχύς που επιβάλλεται στη θέληση των ατόμων ή ομάδων. Ο τύπος της προσδιορίζεται ανάλογα με τους τρόπους με τους οποίους τα άτομα υποχρεώνονται σε υπακοή, σύμφωνα με τον Μαξ Βέμπερ:

Παραδοσιακή εξουσία Τύπος εξουσίας στον οποίο τα άτομα υπακούουν χάρη στην επικράτηση παραδοσιακών πρακτικών· για παράδειγμα, οι κλασικές μοναρχίες, ο παπισμός, η πατρική αυθεντία.

Ορθολογική–νόμιμη εξουσία Τύπος απρόσωπης εξουσίας, κατά τον Βέμπερ, που βασίζεται σε τυπικούς κανόνες τους οποίους οφείλουν να τηρούν όλα τα άτομα.

Χαρισματική εξουσία Τύπος εξουσίας προσωπικού χαρακτήρα,

σύμφωνα με τον οποίο τα άτομα οδηγούνται σε υπακοή, επειδή πιστεύουν στις εξαιρετικές ιδιότητες του ηγέτη τους.

Επαγωγή Η επαγωγή είναι η διαδικασία προς μια γενικοποίηση. Από την επιμέρους παρατήρηση ενός πράγματος ή κάποιων ιδιαίτερων πραγμάτων περνάμε στην περιγραφή μιας γενικής ιδιότητας. Ο επαγωγικός τρόπος σκέψης βασίζεται στην παρατήρηση των μερών, στην εμπειρία και καταλήγει σε γενικότερα συμπεράσματα, σε κανόνες και νόμους. Η επαγωγή επιτρέπει τη μετάβαση από την παρατήρηση των γεγονότων σε νόμους.

Ερέθισμα Διέγερση που προέρχεται από το περιβάλλον ενός οργανισμού. Μπορεί να είναι επιβράβευση ή τιμωρία.

Έρευνα πεδίου Περιλαμβάνει συλλογή στοιχείων και μπορεί να αφορά είτε συγκεκριμένες μικρές κοινωνίες είτε κοινωνικές καταστάσεις (αλκοολισμός, αποκλίνουσα συμπεριφορά, κτλ.).

Ιδεότυπος (ιδεώδης τύπος ή καθάρως τύπος) Όρος τον οποίο επεξεργάστηκε ο Βέμπερ. Είναι μια πνευματική κατασκευή που σχηματίζεται από τα πλέον ουσιώδη χαρακτηριστικά ενός γεγονότος ή μιας πράξης— για παράδειγμα, γραφειοκρατία, ανταγωνιστική αγορά, καπιταλισμός (βλ. σ.).

Καταμερισμός της εργασίας Η κατανομή των καθηκόντων σε κάθε κοινωνική παραγωγή. Διακρίνεται σε: α) τεχνικό καταμερισμό, συμφωνά με τον οποίο κάθε εργαζόμενος πραγματοποιεί μια ειδική εργασία. Πρόκειται για τεχνική με σκοπό την άνοδο της παραγωγικότητας· β) κοινωνικό καταμερισμό, συμφωνά με τον οποίο τα καθήκοντα που αναλαμβάνει ένα άτομο προσδιορίζονται κυρίως με κριτήριο την κοινωνική τάξη στην οποία ανήκει· γ) φυσικό καταμερισμό, δηλαδή αυθόρμητο, μη σχεδιασμένο καταμερισμό που βασίζεται στις φυσικές δυνάμεις, στην πείρα, στο φύλο, στην ηλικία των ατόμων.

Κεφάλαιο Βασικός συντελεστής της παραγωγής που συνίσταται σε μηχανήματα, εγκαταστάσεις, κτίρια. Δεν περιλαμβάνεται μεν η εργασία, αλλά το κεφάλαιο είναι προϊόν της. Ο όρος εξειδικεύεται, ανάλογα με τα περιεχόμενά του, σε χρηματικό κεφάλαιο, τεχνικό, ανθρώπινο, κτλ.

Κοινωνικά γεγονότα Σύμφωνα με τον Ντυρκέμ, τρόποι πράξης, σκέψεων και αισθημάτων που επιβάλλονται εξωτερικά και καταναγκαστικά στο άτομο από την κοινωνία.

Κοινωνική παθολογία Τον 19ο αιώνα η Κοινωνιολογία δανείζεται αυτό τον όρο από την Ιατρική, προκειμένου να περιγράψει διαταραχές στην κοινωνική ζωή, όπως εγκληματικότητα, ναρκωτικά, πορνεία.

Κοινωνία της απασχόλησης Όρος που χαρακτηρίζει τη συνύπαρξη διαφορετικών μορφών εργασίας. Για παράδειγμα, η σταθερή και μόνιμη εργασία συνυπάρχει με τη μερική και μη διασφαλισμένη απασχόληση, με την εργασία ορισμένου χρόνου και με υψηλά ποσοστά ανεργίας.

Κοινωνικό πρόβλημα Κοινωνικό πρόβλημα προκύπτει όταν οι ισχύουσες σχέσεις και οι θεσμοί δεν είναι ικανοί να αντιμετωπίσουν αποτελεσματικά μεταβαλλόμενες ανάγκες ή λειτουργίες, με συνέπεια άτομα ή κοινωνικές ομάδες να μην εντάσσονται πλήρως ή ομαλά στις διαδικασίες κοινωνικής αναπαραγωγής.

Κοινωνικός αποκλεισμός Στέρξη ή αδυναμία πρόσβασης ατόμων ή κοινωνικών ομάδων σε οικονομικούς πόρους ή σε κοινωνικά αγαθά (υγεία, περίθαλψη, ασφάλιση, στέγαση, εκπαίδευση).

Κοινωνική τάξη Συμφωνά με τη μαρξιστική ανάλυση, τάξεις είναι μεγάλες ομάδες ανθρώπων που διακρίνονται μεταξύ τους από: 1. τη θέση τους σ' ένα ιστορικά καθορισμένο σύστημα κοινωνικής παραγωγής, 2. τη σχέση τους προς τα μέσα παραγωγής, 3. το ρόλο τους στην κοινωνική οργάνωση της εργασίας, 4. τον τρόπο απόκτησης και το μέγεθος του μεριδίου που διαθέτουν στον κοινωνικό πλούτο. Για τον Βέμπερ, ως κριτήρια λαμβάνονται το επάγγελμα, η απόκτηση και κατανάλωση αγαθών, κ.ά.

Κοινωνικό Συμβόλαιο Θεωρία με την οποία επιχειρείται να εξηγηθεί η προέλευση του κράτους ως προϊόντος συναίνεσης των πολιτών και να τεθούν έτσι οι όροι θεμελίωσης των υποχρεώσεων και των δικαιωμάτων των πολιτών (βλ. 2.2.1.).

Κράτος–έθνος Η παραδοσιακή μορφή κράτους όπως αυτό συγκροτήθηκε τους δύο τελευταίους αιώνες. Προσδιορίζεται από τα όρια της επικράτειας, δηλαδή του χώρου άσκησης της εθνικής κυριαρχίας, μέσα στην οποία επιτελούνται οι κοινωνικές και οικονομικές λειτουργίες και ταυτόχρονα διαμορφώνεται η συνείδηση μιας κοινής ιστορικής–πολιτιστικής ταυτότητας.

Κυβερνητική Η επιστήμη που μελετά τον έλεγχο και την εσωτερική διεύθυνση συστημάτων, όπου οι ποικίλες λειτουργίες τους βρίσκονται σε σχέση αμοιβαίας διάδρασης.

Μερκαντιλισμός (εμποροκρατία)
Ρεύμα οικονομικής σκέψης, διαδομένο από τα μέσα του 16ου αιώνα μέχρι τα τέλη του 17ου στην Ευρώπη. Τοποθετήθηκε υπέρ της παρέμβασης του κράτους στην οικονομική δραστηριότητα, με σκοπό τη μεγιστοποίηση του εθνικού πλούτου. Υποστήριζε τον περιορισμό των εισαγωγών με την επιβολή εισαγωγικών δασμών και την προώθηση του εξαγωγικού εμπορίου, αλλά και την παραχώρηση προνομίων στους εμπόρους.

Μορφή (Gestalt) Αναφέρεται σε ολότητες η φύση των οποίων δεν αποκαλύπτεται με την απλή ανάλυση των μερών, αλλά εμφανίζονται μέσα από το δυναμικό αλληλοεπηρεασμό των στοιχείων που τη συγκροτούν.

Νεοκλασική θεωρία Οικονομική θεωρία που ανήκει στο πλαίσιο των απόψεων του μεθοδολογικού ατομισμού. Χρησιμοποιεί τις μεθόδους της μικροοικονομικής θεωρίας και ερμηνεύει τις οικονομικές σχέσεις ως αποτέλεσμα των ατομικών επιλογών. Θεωρεί ότι ο τέλειος ανταγωνισμός στην αγορά μπορεί να διασφαλίσει την ισορροπία μεταξύ προσφοράς και ζήτησης εργασίας ώστε να εξαλειφθεί η ανεργία.

Νεολειτουργισμός Νεότερη εκδοχή του λειτουργισμού, συμφωνά με την οποία δεν είναι όλες οι δομές ενός συστήματος αναγκαίες για τη λειτουργία του και ορισμένα τμήματα μπορούν να απορριφθούν, συμβάλλοντας μ' αυτό τον τρόπο στις κοινωνικές αλλαγές και μεταρρυθμίσεις.

Φυσικό Δίκαιο Σύστημα κανόνων που ανάγεται αποκλειστικά στην ανθρώπινη φύση και είναι, επομένως, ανεξάρτητο από οποιοσδήποτε συμβάσεις – πολιτισμικές, κοινωνικές, ιστορικές, κ.ά. Προϋποθέτει ότι η φύση του ανθρώπου είναι ενιαία με κύριο χαρακτηριστικό της την ορθολογικότητα, την ικανότητά της να κατανοεί τον κόσμο μέσω της

λογικής και να προβαίνει σε αντίστοιχες ιστορικοκοινωνικές δραστηριότητες. Επειδή τα ανθρώπινα όντα είναι ορθολογικά, μπορούν να αναγνωρίζουν την ύπαρξη και την αναγκαιότητα του Φυσικού Δικαίου και, εφόσον την αναγνωρίζουν, αποδέχονται τις επιταγές του ως απόλυτα δεσμευτικές και καθολικής ισχύος. Η παράδοση του Φυσικού Δικαίου, που άκμασε τον 17ο και τον 18ο αιώνα, αντιπαρατίθεται τόσο στο **Θεϊκό Δίκαιο** –την πεποίθηση ότι το σύστημα Δικαίου απορρέει από τη βούληση του Θεού και τίθεται στην υπηρεσία του ανθρώπου–, όσο και στο **Θετικό Δίκαιο** – το νομικό σύστημα, που είναι αποτέλεσμα συγκεκριμένων πολιτισμικών, πολιτικών και ιστορικών

συμβάσεων (από τη θέληση του ηγεμόνα, το νομοθετικό έργο ενός κοινοβουλίου, τις εθιμικές σχέσεις μιας κοινότητας, κ.ά.)

Ορθολογική ως προς το σκοπό πράξη Πράξη ενός δρώντος, ο οποίος σε μια κατάσταση χρησιμοποιεί τα πρόσφορα μέσα για να πετύχει ένα σκοπό, προσπαθώντας να εξοικονομήσει χρόνο.

Ορθολογισμός Η φιλοσοφική θέση ότι η πραγματικότητα είναι γνώσιμη αποκλειστικά μέσω της λογικής και ότι τα προϊόντα των αισθήσεων ερμηνεύονται υπό το πρίσμα της. Ως γενική έννοια, ο ορθολογισμός εκφράζει την πεποίθηση ότι οι άνθρωποι ως νοήμονα, λογικά όντα

μπορούν –δίχως να καταφεύγουν σε δυνάμεις θεολογικές, εξουσιαστικές ή σε προλήψεις και προκαταλήψεις– να εξηγούν αλλά και να αλλάζουν τις συνθήκες ζωής τους.

Ουσία: Η ουσία ενός πράγματος, σύμφωνα με τη φιλοσοφική παράδοση, είναι αυτό που πράγματι είναι σε αντιπαράθεση και σχέση με το **φαινόμενο**: τον τρόπο που εμφανίζεται να είναι. Πολλές φορές ουσία και φαινόμενο διαφέρουν. Κατά μία ορισμένη αντίληψη, η επιστήμη προχωρεί από τη φαινομενική πλευρά προς την ουσία των αντικειμένων που μελετά. Για το θετικισμό, ουσία και φαινόμενο ταυτίζονται.

Ουτοπία Η λέξη «ουτοπία» χρησιμοποιείται για να περιγράψει μια συγκεκριμένη και λεπτομερή οργάνωση της ιδεατής πολιτείας. Η λέξη «ουτοπία» κατ' ουσίαν δηλώνει εκείνο που δεν μπορεί να πραγματοποιηθεί καθ' ολοκληρίαν σε κανέναν τόπο και σε κανένα χρόνο. Η ουτοπία σημαίνει λοιπόν ένα γοητευτικό πολιτικό ή κοινωνικό ιδανικό που δεν μπορεί να πραγματοποιηθεί επειδή δε λαμβάνει υπόψη τα πραγματικά γεγονότα που αφορούν τόσο τη φύση του ανθρώπου όσο και την κοινωνική ζωή.

Παγκοσμιοποίηση Είναι η διαμόρφωση παγκόσμιου χαρακτήρα δικτύων οικονομικών, τεχνολογικών, επικοινωνιακών που υπερβαίνουν

τα όρια του κράτους– έθνους και ενσωματώνουν κοινωνικές ομάδες και άτομα ως τμήματα ενός παγκόσμιου οικονομικού–τεχνολογικού χώρου.

Παραγωγή Ο παραγωγικός τρόπος σκέψης είναι πάνω απ' όλα ένα μέσο απόδειξης. Ξεκινάμε από αδι-αμφισβήτητα αξιώματα και καταλήγουμε στην παραγωγή βέβαιων και αποδεδειγμένων αποτελεσμάτων. Ο Αριστοτέλης δήλωνε ότι είναι αναγκαίο για την αποδεικτική επιστήμη να ξεκινά από τις πρώτες άμεσες και βέβαιες αιτίες για να καταλήξει σε βέβαια αποτελέσματα. Η παραγωγή πάντα αποδεικνύει και σπανίως αποκαλύπτει.

Παραγωγικά μέσα (Μέσα παραγωγής) Μέσα όπως πρώτες ύλες, εργαλεία, ενέργεια, που χρησιμεύουν για την παραγωγή αγαθών.

Παραγωγικές δυνάμεις Περιλαμβάνουν τα μέσα παραγωγής, την τεχνολογία και την οργάνωση της παραγωγής, καθώς και την εργατική δύναμη.

Πολυπολιτισμικότητα Η συνύπαρξη και η ελεύθερη επικοινωνία μιας εθνικής–πολιτιστικής κοινότητας με άλλες, με τις οποίες συμβιώνει είτε μέσα στα όρια του εθνικού κράτους είτε στο πλαίσιο ευρύτερων κρατικών ενοτήτων.

Συμμετοχική παρατήρηση (επιτόπια παρατήρηση)

Μια βασική στρατηγική έρευνας, συνεισφορά της Κοινωνικής Ανθρωπολογίας, με σκοπό να αποκτηθεί οικεία σχέση με μια περιοχική μελέτης (μικρές κοινωνίες, μια επαγγελματική ομάδα, θρησκευτική ή περιθωριακή). Η έρευνα αυτή συνήθως περιλαμβάνει μια σειρά μεθόδων, όπως συμμετοχή ως αναγνωρισμένο μέλος στην ερευνώμενη ομάδα, άμεση παρατήρηση, συνεντεύξεις, ομαδικές συζητήσεις.

Σύστημα Συνολο στοιχείων ανάμεσα στα οποία υπάρχουν σχέσεις, ώστε να εμφανίζεται ως μια ολότητα ή ενότητα.

Σχετικισμός Η φιλοσοφική αντίληψη που υποστηρίζει ότι δεν υπάρχουν αλήθειες καθολικής ισχύος στην κοινοτική ζωή, αλλά εξαρτώνται από τις συγκεκριμένες κάθε φορά κοινωνικές και ιστορικές συνθήκες. Ο ηθικός σχετικισμός αναφέρεται στην αδυναμία ύπαρξης καθολικής ισχύος ηθικών αξιών και κριτηρίων συμπεριφοράς. Ο πολιτισμικός υποστηρίζει τη σχετικότητα των πολιτισμικών αξιών, ηθών, εθίμων, κτλ., καθώς και τη μοναδικότητα κάθε πολιτισμικής οντότητας. Ο επιστημολογικός θεωρεί ότι η παρατήρηση και η θεωρία δεν είναι διακριτές δραστηριότητες και, επομένως, τα δεδομένα της παρατήρησης έχουν εσωτερική σχέση με τη θεωρία που τα ερμηνεύει και δεν υπάρχουν ανεξάρτητα.

Ταξική συνείδηση Κεντρική έννοια της μαρξιστικής θεωρίας. Αναφέρεται στην επίγνωση στην οποία φτάνει μια κοινωνική τάξη για τη θέση και το ρόλο της στην παραγωγική διαδικασία. Η επίγνωση αυτή εκδηλώνεται στην έμπρακτη αλληλεγγύη ανάμεσα στα μέλη της εργατικής τάξης με σκοπό τον περιορισμό ή την εξάλειψη της εκμετάλλευσής της.

Τελολογία (ή τελεολογία) Από τη λέξη «τέλος», που σημαίνει «σκοπός». Η αντίληψη που υποστηρίζει ότι η ύπαρξη, η διαμόρφωση και η εξέλιξη κάθε όντος καθορίζεται από το σκοπό του. Πρόκειται για την πεποίθηση ότι: 1. καθετί στον κόσμο έχει σχεδιαστεί από τον Θεό για να υπηρετεί τον άνθρωπο, 2. η φύση

έχει σκοπιμότητα. Τα φυσικά φαινόμενα δηλαδή (ή ορισμένα από αυτά) εξηγούνται καλύτερα μέσω σκοπών, προθέσεων, στόχων, κτλ., που αποδίδονται στην ίδια τους τη φύση, παρά από την αναγωγή τους σε προηγούμενες αιτίες. Ορισμένες μορφές τελεολογικής εξήγησης εφαρμόζονται σήμερα σε επιστήμες όπως η Βιολογία, η Φυσική, κ.ά.

Υπεραξία (υπερεργασία) Το μέρος του εργάσιμου χρόνου για το οποίο δεν πληρώνεται ο εργάτης, αλλά παράγεται ως αξία την οποία ιδιοποιείται ο κάτοχος των μέσων παραγωγής.

Υπερεθνικοί θεσμοί Κανόνες και διατάξεις που ισχύουν για έναν αριθ-

μό κρατών– εθνών και καθορίζουν τόσο τις μεταξύ τους σχέσεις όσο και ένα τμήμα των εσωτερικών τους κανόνων.

Φεουδαρχία Κοινωνικό, πολιτικό και οικονομικό σύστημα που εμφανίστηκε στην Ευρώπη κατά την εποχή που είναι γνωστή ως Μεσαίωνας (βλ. 2.1.1.). Κατ' άλλους φαίνεται προτιμότερος ο όρος «φεουδαρχικές σχέσεις», χαρακτηριστικό των οποίων θεωρείται η υποτέλεια, ο προσωπικός δεσμός του υποτελούς (βασάλου) με έναν άρχοντα.

**Φυσιοκράτες (ή οικονομιστές)
Ομάδα Γάλλων οικονομολόγων που εμφανίστηκε τον 18ο αιώνα.
Επικεντρώθηκε όχι στη σφαίρα του**

εμπορίου, όπως οι μερκαντιλιστές, αλλά σε εκείνη της αγροτικής οικονομίας, την οποία θεώρησε τη μόνη πηγή πλούτου. Πρότεινε να υπόκειται σε φόρο μόνο η γη και, σε αντίθεση προς τους μερκαντιλιστές, υποστήριζε την ελευθερία των οικονομικών συναλλαγών.

---

* Να σημειωθεί ότι το λεξιλόγιο δεν υποκαθιστά το λεξικό. Σκοπό έχει να διευκολύνει την κατανόηση του κειμένου από το μαθητή.

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

5.3. ΤΕΧΝΟΛΟΓΙΑ ΚΑΙ ΚΟΙΝΩΝΙΑ	5
5.3.1. Περιβάλλον	5
5.3.2. Βιοτεχνολογία–βιοηθική	25
5.3.3. Τα ανθρώπινα δικαιώματα	36

6. ΟΙ ΚΟΙΝΩΝΙΚΕΣ ΕΠΙΣΤΗΜΕΣ ΣΗ- ΜΕΡΑ. Η ΣΥΝΕΙΣΦΟΡΑ ΤΟΥΣ ΣΤΗΝ ΕΥΡΩΠΑΪΚΗ ΕΝΩΣΗ ΚΑΙ ΣΤΗ ΣΥΓ- ΧΡΟΝΗ ΕΛΛΑΔΑ

6.1. Ο ΑΝΑΓΚΑΙΟΣ ΡΟΛΟΣ ΤΩΝ ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ	67
6.2. Η ΣΥΝΕΙΣΦΟΡΑ ΤΩΝ ΚΟΙΝΩ- ΝΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ ΣΤΗΝ ΕΥΡΩΠΑΪΚΗ ΕΝΩΣΗ	74
6.2.1. Πολιτική Επιστήμη	80

6.2.2. Οικονομικές Επιστήμες.....	86
6.2.3. Κοινωνιολογία	90
6.2.4. Κοινωνική Ανθρωπολογία..	91
6.3. ΟΙ ΚΟΙΝΩΝΙΚΕΣ ΕΠΙΣΤΗΜΕΣ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ.....	92
6.3.1. Οι σπουδές των Κοινωνικών Επιστημών στην Ελλάδα..	100
6.3.2. Επαγγελματικές προοπτικές	107
ΓΕΝΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ	117
ΛΕΞΙΛΟΓΙΟ	127

Βάσει του ν. 3966/2011 τα διδακτικά βιβλία του Δημοτικού, του Γυμνασίου, του Λυκείου, των ΕΠΑ.Λ. και των ΕΠΑ.Σ. τυπώνονται από το ΙΤΥΕ - ΔΙΟΦΑΝΤΟΣ και διανέμονται δωρεάν στα Δημόσια Σχολεία. Τα βιβλία μπορεί να διατίθενται προς πώληση, όταν φέρουν στη δεξιά κάτω γωνία του εμπροσθόφυλλου ένδειξη «ΔΙΑΤΙΘΕΤΑΙ ΜΕ ΤΙΜΗ ΠΩΛΗΣΗΣ». Κάθε αντίτυπο που διατίθεται προς πώληση και δεν φέρει την παραπάνω ένδειξη θεωρείται κλεψίτυπο και ο παραβάτης διώκεται σύμφωνα με τις διατάξεις του άρθρου 7 του νόμου 1129 της 15/21 Μαρτίου 1946 (ΦΕΚ 1946,108, Α').

Απαγορεύεται η αναπαραγωγή οποιουδήποτε τμήματος αυτού του βιβλίου, που καλύπτεται από δικαιώματα (copyright), ή η χρήση του σε οποιαδήποτε μορφή, χωρίς τη γραπτή άδεια του Υπουργείου Παιδείας, Έρευνας και Θρησκευμάτων / ΙΤΥΕ - ΔΙΟΦΑΝΤΟΣ.